

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій
Кафедра соціології

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь – бакалавр

на тему: «ПОКОЛІННЄВА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ У СУЧАСНОМУ
УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ЦІННІСНИЙ ВИМІР»

Виконав: студент 4-го року навчання,
спеціальності
6.030101 Соціологія

Гук Ернест Богданович

Керівник: Поліщук О.О.,
магістр соціології, старший викладач

Рецензент: Артикуца С.С.,
магістр соціології, старший викладач

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «_____»

Секретар ЕК Волкова А.В.
«_____» _____ 2018 р.

Київ - 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПОКОЛІННЄВА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЯК СУСПІЛЬНЕ ЯВИЩЕ.....	6
1.1. Становлення покоління як соціологічної категорії.....	6
1.1.2. Теорія поколінь Штрауса-Гоува.....	10
1.1.3. Етапи становлення поколіннєвих досліджень в українському академічному полі.....	13
1.2. Економічний ефект поколіннєвої диференціації суспільства.....	18
1.2.1. Макроекономічний рівень.....	18
1.2.2. Організаційний рівень.....	21
1.3. Покоління як медійний образ... ..	25
РОЗДІЛ 2. ЦІННІСНИЙ ВИМІР ПОКОЛІННЄВОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	31
2.1. Вимір поколіннєвої диференціації за використання моделі універсальних класів цінностей Шалома Шварца.....	31
2.2. Поколіннєва диференціація за моделлю універсальних класів цін- ностей в українському суспільстві.....	34
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.. ..	46
ДОДАТКИ.....	52

ВСТУП

“Я хотів би, щоб соціологи завжди та в усьому були на вершині тієї величезної історичної відповідальності, яка випала на їх долю; щоб вони завжди залучали до своїх дій не тільки власний моральний авторитет але і свою інтелектуальну компетенцію”

(П'єр Бурдьє, 1992)

Навесні 2018-го року авторитетне¹ американське видання “ProPublica” опублікувало аналітичне розслідування щодо кадрової політики міжнародної корпорації IBM останнього десятиріччя. Підсумки, які автори зробили на основі внутрішніх документів, публічних звітів, статистичних даних, та, що найважливіше, конфіденційного інтерв'ювання з колишніми співробітниками компанії, стали предметом широких дискусій в медійному полі не лише США, а й інших країн.

Аби покращити власну конкурентоздатність серед інших гравців у сфері надання інформаційних товарів і послуг керівництво організації з понад столітньою історією вирішило без зайвого розголосу імплементувати нову кадрову стратегію. Ця стратегія полягала у масштабному заміщенні досвідченого, персоналу, чий середній вік, однак, щороку зростав, менш досвідченими, однак суттєво молодшими працівниками (частину з яких розмістили в зарубіжних представництвах²) (Gosselin & Tobin, 2018).

Ця суперечлива бізнес-стратегія супроводжувалася низкою ініціатив для формування іміджу IBM як “корпорації міленіалів”. у найбільш радикальний спосіб цю стратегію сформулював тодішній бренд-менеджер організації Білл

¹ Ресурс “ProPublica” став першим онлайн-виданням, чий штатний журналіст отримав Пулітцерівську премію 2010-го року.

² В Україні офіційне представництво корпорації IBM діє з вересня 2006-го року.

Греді на конференції 2014 року: “Те, що підходить міленіалу — підійде кожному” (Gosselin & Tobin, 2018). Проте, як і чому ця суспільна категорія змогла стати настільки визначальною з-поміж інших та які характеристики, теоретичні засади і вплив має цей спосіб суспільної диференціації на конкретні спільноти?

Впродовж останнього десятиліття, зацікавленість широкої громадськості у поколіннєвості, як у суспільному явищі, стрімко зростає. Це проявилось у першу чергу через все частіше висвітлення результатів сучасних соціальних досліджень на дотичну тематику в різнопрофільних популярних медіа. Проте, пошуком онтології поколіннєвості переймалась ціла плеяда найвідоміших західних соціальних теоретиків ще в XIX-XX століттях, серед яких: Фрідріх Енгельс, Карл Маркс, Зигмунд Фройд, Огюст Конт, Вільгельм Дільтей, Ерік Еріксон, Карл Маннгейм, П'єр Нора, Хосе Ортега-і-Гассет, Толкотт Парсонс, П'єр Бурдьє, Маргарет Мід і Лоїк Вакан.

Перші ж значні критичні напрацювання, що крізь призму діалектичного матеріалізму піддавали сумніву неминучість поколіннєвої диференціації в межах будь-якого суспільства запропонували соціальні науковці Радянського Союзу. Найяскравіше ця критика зосереджена у працях: Євеліни Мозгової, Розалії Трігулової, Лариси Шевирногової, Філіпа Філіппова та Мікка Тітми. З часу проголошення української незалежності, вітчизняні соціальні дослідники теж долучилися до поколіннєвого дискурсу, проте вже не так на критичних засадах, як з метою пошуку особливостей “української поколіннєвості”. Зокрема, в сучасній Україні цією проблематикою займалися: Анна Онищенко, Ольга Борусевич, Ірина Бекешкіна, Арсеній Свинаренко, Євген Головаха, Ольга Савчук та інші.

Розглядаючи сучасні західні дослідження, що стосуються генераційної диференціації, — неможливо оминати імена двох американських авторів — Вільяма Штрауса та Нейла Гоуа, оскільки запропонована ними наприкінці минулого сторіччя макросоціальна теорія поколінь безсумнівно стала найбільш впливовою, та визначила напрям і характер генераційних досліджень в найближчому майбутньому. Проте, серед соціологів існує і опозиція до їхнього підходу. Зокрема, опоненти Штрауса та Гоуа апелюють до відсутності достатньо-

го емпіричного підґрунтя для верифікації або фальсифікації їхнього підходу, яка найкраще проартикульована американським соціологом Артуром Левіном: “Образ поколінь — це набір стереотипів, тому він не здатен відображати реальність окремої людини поза іншими соціальними категоріями, такими як колір шкіри, країна походження або релігійна приналежність” (Hoover, 2011).

Сучасне визначення концепту “покоління” соціальними науками є ще більш багатозначним, ніж раніше. Так, майже кожен соціальний дослідник, що працює із цією категорією змушений її “перевинаходити” для досягнення конкретних дослідницьких цілей. Основна ж перспектива поколіннєвих досліджень полягає у тому, що можливо через комплексну операціоналізацію цього явища ми віднайдемо відповідь на фундаментальне питання яким чином історичний та індивідуальний час пов'язані одне з одним (Scherger, 2012).

Отже, враховуючи існуючі теоретичні підходи та їхню критику щодо концептуалізації поколіннєвого розрізнення як суспільного явища, **мета нашого дослідження** — визначити поколіннєву диференціацію ціннісних орієнтацій в українському суспільстві.

Об’єктом дослідження є українське суспільство.

Предметом дослідження — диференціація ціннісних орієнтацій за поколіннєвою приналежністю.

Завдання роботи:

1. Визначити покоління як суспільну категорію;
2. Охарактеризувати основні етапи становлення поколіннєвих досліджень в межах українського академічного поля;
3. Виокремити генераційні відмінності ціннісних орієнтацій українського суспільства.

Під час написання кваліфікаційної роботи було застосовані методи систематизації та теоретичного узагальнення, синтезу та кількісного аналізу даних. Для досягнення дослідницьких цілей було проаналізовано емпіричні дані Європейського соціального опитування 6-ї хвилі: всеукраїнська репрезентативна вибірка якого становить 2176 респондентів

РОЗДІЛ 1

ПОКОЛІННЄВА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЯК СУСПІЛЬНЕ ЯВИЩЕ

1.1. Становлення покоління як соціологічної категорії

Для позначення потомства та одноліток термінологічний відповідник “покоління” використовували ще в стародавніх євангелістських текстах. Вперше це поняття у значенні демографічно-історичної спільності ми віднаходимо в період класичної Античності, а саме в древньогрецького історика та філософа Геродота. У праці “Походження сім’ї, держави та приватної власності”, розмірковуючи про використання слова “gens” Люїсом Морганом в “Стародавньому суспільстві”, Фрідріх Енгельс проводить етимологічний аналіз поняття “покоління” (лат. *generāre*) та робить висновок, що воно походить від спільноарійського кореню “gan”, що означає народжувати потомство (Глотов, 2004).

Життєвий шлях в доіндустріальних суспільствах мало різнився між представниками різних вікових груп, проте поступове ускладнення соціальної структури, зміна системи соціальної мобільності призвело до того, що характер міжпоколіннєвих відносин ставав все більш схожим на протистояння між молодшими та старшими членами суспільства. Динамічні зміни соціальної кон’юнктури Нового часу — змусили переосмислити наукову значущість концепту “покоління” та надати йому широкої соціокультурної конотації. Перш за все, мова йде про зростання темпів наукового прогресу та як наслідок постійні зміни способу життя пересічних людей, починаючи з модерної доби, що призводило до значних відмінностей між поколіннями (Онищенко, 2014).

Вищезгадані фактори зумовили виникнення наукового інтересу до аналізу покоління та його проблематики у західноєвропейській соціальній філософії другої половини XIX ст., оскільки саме в цей період були сформовані основні підходи до тлумачення покоління як суспільної категорії, що актуальні і понині:

1. Демографічний або біолого-генетичний підхід, який розглядає вікове розмежування батьків і дітей як певну константу, що не залежить від соціальних обставин;

2. Позитивістсько-натуралістичний підхід визначає певну вікову групу в контексті відповідної просторової і часової локалізації, тобто покоління тут є певною просторово-часовою спільністю;

3. Культурно-історичний підхід стверджує, що заснована на культурі народу та його цінностях, покоління — це певна ідейно-духовна спільність;

4. Історико-політичний підхід визначає покоління як домінуючі в певному часовому проміжку соціальні спільності (Исаева, 2011).

“Батько соціології” — Огюст Конт зазначав, що темп суспільних змін залежить від швидкості ротації поколінь, тим самим підкреслюючи, що через обмеженість людського життя існує природна закономірність послідовності поколінь (Онищенко, 2014). Соціо-історична зумовленість поколінняєвості на противагу біологічному детермінізму, вперше знайшла своє наукове оформлення в роботах Вільгельма Дільтея. Так, “гроном покоління” він називав декілька демографічних когорт, що об’єднані спільним переживанням значних історичних подій (Исаева, 2011).

Цю думку в подальшому розвинув відомий німецький соціальний теоретик Карл Маннгейм, який вперше здійснив спробу спираючись на соціологічні та психологічні напрацювання, систематично узагальнити поколінняєву проблематику, опублікувавши статтю: “Проблема поколінь” (Онищенко, 2014). На думку автора, універсальність поколінняєвої ротації перша за все, зумовлена біологічним ритмом людського життя (Исаева, 2011), внаслідок якого «в культурному процесі з’являються нові учасники, тоді як старі поступово зникають; члени будь-якого покоління можуть брати участь тільки в хронологічно обмеженому відрізку історичного процесу; тому необхідно постійно передавати накопичену культурну спадщину; перехід від покоління до покоління є послідовним процесом» (Онищенко, 2014 - р. 62). Проте, К.Маннгейм, вбачаючи біологічну детермінанту в поколінняєвій ротації, також підкреслює, важливу роль “відчуття

спільності соціального розташування” серед представників одного покоління, що схоже на “класове положення” індивіда у суспільстві (Исаева, 2011).

Іспанські філософи Хосе Ортега-і-Гассет і Хуліан Маріас через свою “духовно-історичну теорію поколінь” зробили значний внесок в романтико-ідеалістичне розуміння цього явища. Вірне політичним ідеям свого часу, з їх точки зору, покоління займає місце суб’єкта історичної діяльності. Відповідно до цієї концепції, термін високої суспільної активності покоління триває близько 30 років, ділячись при цьому на два періоди: спершу, нове покоління розповсюджує свої ідеї та смаки, а згодом їх остаточно стверджує, роблячи пануючими в суспільстві (Глотов, 2004).

Через історичні обставини першої половини ХХ століття є закономірним подальше звуження дослідницького інтересу із загальної онтології поколіннєвості до причин та наслідків саме “поколіннєвого конфлікту”. З.Фрейд, Р.Дарендорф, Л.Козер, Г.Зіммель — запропонували вчення про соціальні конфлікти, як такі, заклали і теоретичну основу концепції “конфлікту поколінь”. У своїй роботі “Нарис про звільнення” Герберт Маркузе, визначивши поколіннєвий конфлікт як природний закон, що робить революційний вплив на суспільство і витікає з самої антропологічної структури людських потреб — здійснив остаточне ідеологічне обрамлення поколіннєвого конфлікту в єдину теоретичну концепцію, яка згодом знайшла своє продовження у роботах французького психоаналітика Жерара Манделя та американського соціолога Люїса Фоєра (Глотов, 2004).

Надихнувшись та осмисливши масштабні протесні виступи студентів у 1960-х роках, американська дослідниця Маргарет Мід узагальнила свої чисельні етнографічні спостереження в монографії: “Культура і причетність: дослідження розриву поколінь” (Луков, 2015). Її гіпотеза безпосередньо пов’язує три ідеальні типи можливих міжпоколіннєвих відносин з трьома відповідними типами культур:

1. Постфігуративна культура засновна на відтворенні культури як культурного спадку через засвоєння новими поколіннями досвіду старших. Взаємодія

поколінь регламентує позиції старших і молодших як керівників і підлеглих, що характерно для традиційних суспільств.

2. Конфігуративна культура орієнтується на актуальні знання, а не на досвід старших членів суспільства. Великого значення має орієнтація на рівних по віковому досвіду але при цьому старше покоління у багатьох випадках зберігає свої позиції.

3. Префігуративна культура орієнтується на майбутнє, спираючись на твердження, що для успішної життєвої активності дотримання традицій та послух до життєвого досвіду старших є неможливим. Тому, старшому поколінню потрібно постійно дослухатися до молоді (Луков, 2015).

Заклик до формування окремішнього галузевого корпусу теоретичних і методологічних напрацювань із досліджень соціальних аспектів поколіннєвості в межах соціології як провідної суспільствознавчої науки, здійснив американський соціальний дослідник Лоїк Вакан у передмові до праці “Державна знать”, одного з найвпливовіших соціальних теоретиків сучасності – П’єра Бурдьє. Вакан стверджував, що для розуміння інтергенераційних властивостей соціальних систем в межах бурдьєніанського підходу необхідно звернутися до “поколіннєвої соціології різних форм влади, що не буде обмежуватися зображенням об’єктивістської топології розподілу капіталу” (Вакан, 2007 - р. 98). Використання “поколіннєвої соціології” задля цільного розуміння теорії П.Бурдьє є контраверсійним прецедентом, який можна порівняти із пропозицією Огюста Конта звернутися до “соціології” задля розуміння “природи” суспільних процесів як таких, оскільки використовуючи це визначення Л.Вакан, хоч і дає певні натяки, проте повністю його так і не розкриває.

Все частіша публікація сучасних досліджень поколіннєвості вказує на те, що це явище продовжить бути вкрай важливим для соціології, оскільки воно знаходиться в самій основі суспільних процесів. Студії соціального обміну, соціальної мобільності та ціннісної трансмісії повинні зважати на специфіку інтергенераційних взаємин. Майбутнє ж таких досліджень буде залежати від подальшої розробки комплексного методологічного інструментарію з метою

вимірювання впливу конкретних історичних подій на відповідні вікові когорти (Kertzer, 1983).

Підсумовуючи історичний шлях становлення покоління як соціологічної категорії, можемо зазначити, що починаючи з XIX ст. поколіннєву ротацію розуміли як основну рушійну силу історичного процесу, який певним чином — біологічно детермінований. Сучасне трактування покоління як явища, яке визначається не просто есенціалістськими процесами, а соціо-історичними обставинами поширилося тільки після Другої світової війни. Цей спосіб термінологічного визначення пропонує і російська дослідниця Марина Ісаєва. Ми візьмемо його за основу нашої подальшої концептуалізації: **покоління — це спільність сучасників, що поділяє спільні ідейно-моральні, етнокультурні, соціально-психологічні характеристики та схожі духовні цінності, соціальний досвід і спосіб життя через формування в близьких об'єктивних соціально-демографічних і культурно-історичних умовах.** (Ісаєва, 2011).

1.1.2. Теорія поколінь Штрауса-Гоува

Роу Гудлл, соціальна науковиця з Массачусетського технологічно інституту, запропонувала термін “помітні вчені” для визначення науковців, що змогли запропонувати такий спосіб вирішення певної професійної проблеми, який зміг би зрезонувати із актуальними питаннями широкої громадськості, поширившись завдяки засобам масової інформації (Луков, 2015). Двоє американських авторів, драматург, історик Вільям Штраус і економіст, демограф Нейл Гоув, що незалежно один від одного наприкінці 80-х років XX століття обрали предметом свого наукового зацікавлення покоління, є одними із найяскравіших прикладів “помітних вчених” сучасності.

Прослідкувавши соціальні зміни в американському соціумі з часів Х.Колумба до сьогодення, дослідники помітили, що поведінкові патерни одного покоління людей зовсім не схожі на патерни іншого покоління в цьому ж самому

віці, тому в 1991 році ці два дослідники об'єднались та опублікували свою першу спільну працю: “Покоління: історія американського майбутнього від 1584 до 2069” (Чумаков, 2007). Згодом основні ідеї першої спільної праці були доповнені в наступних спільних працях: “13-е покоління”, “Четвертий оберт: американське пророцтво” і “Підйом міленіалів: Наступне величне покоління”.

Їхня теорія нагадує античне бачення історії як циклічної послідовності. Повний цикл (близько 100 років) складається з 4 послідовних обертів (Strauss & Howe, 1997 - p. 104):

- “Прорітання” (High) - період сильних інституцій та слабого індивідуалізму;
- “Пробудження” (Awakening) - період послаблення інституцій задля особистої автономії;
- “Занепад” (Unraveling) - період слабких інституцій, низької довіри та сильного індивідуалізму;
- “Криза” (Crisis) - період розпаду старих інституцій та формування нових.

Оберт на який припадає дитинство (період базисного формування) певної вікової когорти визначає до якого з чотирьох архетипів це покоління буде приналежне. Архетипи можуть бути домінантними та рецесивними. Домінантні архетипи - незалежні у прийнятті рішень і таким чином “визначають” свою епоху; рецесивні архетипи - мають залежну роль у формуванні епохи. (Таблиця 1) (Strauss & Howe, 1997 - p. 106):

- “Пророки/Ідеалісти” (Prophet/Idealist) - домінантне покоління;
- “Кочівники/Реагуючі” (Nomad/Reactive) - рецесивне покоління;
- “Герої/Громадські” (Hero/Civic) - домінантне покоління;
- “Митці/ Адаптивні” (Artist/Adaptive) - рецесивне покоління;

Використовуючи запропонований підхід, автори виділили 25 поколінь англо-американської історії (Додаток А). Близько 20-ти років — основна тривалість впливу покоління та історичного оберту, що зумовлено соціально-біологічними стадіями розвитку людини, проте дослідники наголошують, що чітких меж, які б відділяли одне покоління від іншого не існує (Strauss & Howe, 1997 - p. 51). Сам термін покоління визначається трьома критеріями: співіснування в

Таблиця 1

Етапи формування поколінь (Strauss & Howe, 1997 - p. 106)

	Ідеаліст (Idealist)	Реагуючий (Reactive)	Громадський (Civic)	Адаптивний (Adaptive)
Дитинство	Процвітання	Пробудження	Занепад	Криза
Юність	Пробудження	Занепад	Криза	Процвітання
Зрілість	Занепад	Криза	Процвітання	Пробудження
Старість	Криза	Процвітання	Пробудження	Боротьба

межах однієї історичної епохи, наявність спільних переконань та моделей поведінки, наявність відчуття приналежності до покоління (Strauss & Howe, 1991 - p. 58).

Оскільки опираючись на цю концепцію можна потенційно робити прогнози щодо розвитку цілих суспільств, вона викликала жваве зацікавлення серед публічних діячів та керівників великого бізнесу. Наприклад, Альберт Гор, колишній віце-президент США, назвав “Покоління” найбільш натхненною книгою американської історії, яку він коли-небудь читав та розіслав примірники всім членам Конгресу (Schreckinger, Domenech, Shafer, Rab & Lawrence, 2014).

Теорія поколінь своєю претензійністю на історичний закон - не могла не викликати критичних відгуків від низки науковців з різних сфер. Зокрема, Артур Левін з Колумбійського університету відзначив, що “образ поколінь - це набір стереотипів” і він не здатен відображати реальність окремої людини поза категоріями: кольору шкіри, країни походження, та релігії (Hoover, 2011); академічна стаття Ф.Джянколи у виданні “Планування людських ресурсів” підкреслила, що “не дивлячись на популярність, загалом виділення відмінностей між поколіннями не підкріплені результатами емпіричних досліджень” (Giancola, 2006). Застереження з цього приводу проартикулював К.Маннгейм ще в середині минулого століття, стверджуючи, що “спільні враження юності мають різний вплив на різні за статусом і культурним походженням групи суспільства” (Исаева, 2011 -p. 266).

Отже, як зазначав гарвардський соціолог Девід Рісмен, книга “Покоління” — це значною мірою компонування уривків з різних теорій та історичних подій (Parshall, 2012). Праці В.Штрауса та Н.Гоува справді не підкріплені достатнім статистичним фактажем, проте це не зменшує їхнього внеску в розвиток поняття “покоління”, як вагомого соціального концепту. Це є однією із найважливіших спроб формування цільної поколіннєвої теорії (та відповідної термінології) макрорівня в межах суспільствознавчих наук, на чому наголошують і самі автори: “Ми ніколи не намагалися ствердити, що якесь із поколінь монохромне. Очевидно, що до нього входять абсолютно різні люди. Але якщо розглядати покоління як соціальну спільність, ми побачимо, що воно, настільки ж впливове (а ми вважаємо, що і більш впливове), ніж соціоекономічні класи, раса, стать, релігія та політичні партії” (Lamb, 1991).

1.1.3. Етапи становлення поколіннєвих досліджень в українському академічному полі

Ознайомлюючись з бібліографічними каталогами в найбільшому вітчизняному науковому депозитарії — Національній бібліотеці України імені В.І.Вернадського, ми виявили, що в межах українського наукового дискурсу перші згадки поколіннєвості як суспільної проблематики з’явилися на початку другої половини XX ст. Варто зазначити, що безпосередньо українських досліджень поколіннєвості майже немає, проте саме в цей період вітчизняні наукові фонди почали формувати окремі бібліографічні каталоги для категорій: “Покоління”, “Вікові групи”, “Вікові категорії”. До 90х. років XX ст. ці каталоги майже повністю складалися з найменувань опублікованих на території сучасної Російської Федерації, Узбекистану, Естонії та інших пострадянських країн. Таке походження джерел можна пояснити тим, що українська наукова сфера (зокрема тодішня найбільша наукова інституція — АН УРСР) з 1919 до 1991 рр. була повністю інтегрована в єдиний науковий простір СРСР.

Простеживши динаміку розвитку терміну “покоління” в радянських енциклопедичних словниках (Таблиця 2), можемо помітити, що ще на кінець 60-х років XX ст. систематизованого розуміння цього концепту не було. Термін згадувався тільки у декількох вуськоспеціалізованих медичних довідниках, вказуючи на те, що на той час розуміння поколіннєвості було радше біологічним. Проте, біолого-генетичей підхід до тлумачення “покоління” впродовж наступного покоління витіснили соціальноорієнтовані підходи.

Таблиця 2

Динаміка змін у визначенні терміну “покоління” радянськими енциклопедичними словниками 1954-1983 рр.

Рік/назва/місце видання	Визначення
1954/ Краткий философский словарь/ Москва: Государственное издательство политической литературы	Термін “покоління” не згадується
1960/ Українсько-латинсько- російський медичний словник/Київ: Державне медичне видавництво УРСР	Генерація. народження, покоління — generatio, onis, f.; генерация, рождение, поколение.
1964/ Энциклопедический словарь/ Москва: “Советская Энциклопедия”	Термін “покоління” не згадується
1966/ Український радянський енциклопедичний словник/ Київ: АН УРСР	ГЕНЕРАЦІЯ (лат. generatio — народження) — покоління.

1983/ Советский энциклопедический словарь/ Москва: Сов. Энциклопедия	ПОКОЛІННЯ, генерація (біол.), 1. Форма одного організму, що відрізняється за будовою, способом життя, способом життя и т.п., що змінюється в процесі його життєвого циклу (див. Чергування поколінь). 2. Група особин, однаково віддалених у родовому відношенні від спільних предків. Напр. у людей: батьки, діти, онуки — 3 послідовних П.; проміжок часу між народженням батька та сина, матері та дочки наз. довготою П. (близько. 30 років). 3. (Демогр.) — люди, що народилися протягом, як правило, року; співіснування та взаємодія П. утворюють вікову структуру населення. 4. В історико-культурних досл. поняття П. найчастіше має символіч. зміст, характеризуючи учасників або сучасників важливих іст. подія (покоління Жовт. рев-ції, Вел. Вітч. війни), людей зі спільними орієнтаціями та настроями (“втрачене покоління”). Марксизм заперечує концепцію конфлікту П. у якості рушійної сили в історії.
1983/ Философский энциклопедический словарь/ Москва: Сов. Энциклопедия	ПОКОЛІННЯ, багатозначний термін, що позначає різні аспекти вікової структури та історії суспільства. 1. Реальне П. (когорта) — сукупність однолітків, що створює віковий прошарок населення. 2. Генеалог. П. (генерація) — ступінь походження від спільного пращура (батьки, сини, онуки і т.п.). 3. Хронологіч. П. — період часу, впродовж якого живе та активно діє дане П. 4. Умовне або гіпотетич. П. — сукупність сучасників, життя яких нерозривно пов’язане з я.-н. важливими історич. подіями (“П. Великої Вітчизн. війни”) або яким приписується певна духовна, символіч. спільність. “дух часу” (“П. романтизму”). Методи поколіннєвого та когортного аналізу широко застосовується в суспільн. науках, історії та психології при вивченні вікової стратифікації суспільства, міжпоколіннєвої трансмісії культури, молодіжних рухів, змін у структурі життєвого шляху і т.п. Проте, нечітке визначення поняття “П.” та абсолютизація поколіннєвої спільності за рахунок класової нерідко приводить до серйозних помилок.

Дослідження, опубліковані в період радянського Застою³ були об'єднані спільним підходом до пояснення природи цього явища, як “буржуазної анти-марксистської теорії” (Мозговая, 1973). Вони наголошували, що “західні” дослідники не можуть вирватись з пастки “буржуазного світогляду” та оцінити вплив таких фундаментальних соціальних факторів, що власне і зумовлюють “поколінневий конфлікт”, як існування інституту приватної власності та соціально-класової структури сучасного капіталістичного суспільства (Мозговая, 1973 - р. 6). Автори висвітлюють всю специфіку поколінневих взаємовідносин, використовуючи “марксистсько-ленінську” теорію (Тригулова, 1974). Основоположником теорії “конфлікту поколінь” було прийнято вважати засновника психоаналізу — Зигмунда Фрейда, оскільки він запропонував розглядати вічну боротьбу поколінь як сексуально детерміновану (“Едипів комплекс”, “комплекс Електри”) (Еремін, 1973).

Починаючи із середини 1980-х років поколіннєві дослідження концептуалізують “покоління” вже не як культурно-історичну категорію, а як категорію соціально-демографічну. В цей період “покоління” набуває значення когорти — людей народжених в певний період часу (без широкої історико-культурологічної конотації). Формування поколінь пропонується розглянути крізь призму протиставлень: молодь і старші, діти і батьки. (Шевырнова, 1983). Життєве самовизначення молоді відбувається за посередництва певних інституцій, які охоплюють процеси становлення особистості: вибір місця проживання та професії, здобуття освіти, створення сім'ї, фізична та культурна активність (Титма, 1985 - р. 5). Проте і надалі зберігається науково-ідеологічна традиція вважати, що “визначальними залишаються саме класові, соціальні відмінності молоді. Клас виступає в даному випадку як спільне, а особистість молодої людини - як одиничне.” (Филиппов, 1989).

Діалектика протиставлення поколінню економічного класу стала визначальною для усієї радянської наукової традиції по відношенню до традиції “Західної” (буржуазної). Так, у філософському енциклопедичному словнику 1983-

³ середина 1960-х – 1980-х років

го року ми зустрічаємо наступне твердження: “У немарксистській літературі відбувались спроби закласти поняття покоління в основу загальноісторичної періодизації (Ортега-і-Гасет) або показати “конфлікт поколінь” як універсальну рушійну історичну силу. Марксистська соціологія такий підхід відкидає. Конкретні взаємовідносини представників різних поколінь, зокрема відносини батьків і дітей, можна зрозуміти тільки зважаючи на більш загальне розуміння соціальної ситуації, враховуючи особливості соціальних конфліктів, темп історичного розвитку, рівень ідеологічної згуртованості та деінтегрованості суспільства і т.п.” (Ильичев, Федосеев, Ковалев & Панов, 1983 - р. 507).

Російський соціолог Михайло Глотов, узагальнюючи радянську традицію щодо визначення “поколінності” теж приходить до схожого висновку. Він стверджує, що для наукових публікацій та дисертаційних робіт періоду Застою характерні два основні підходи у визначенні поняття “покоління”: соціально-демографічний та класово-історичний. До послідовників соціально-демографічного підходу дослідник зараховував: Б.Ц.Урланіса, В.А.Болдирьова, В.В.Нікітінка та В.А.Гайдіса, в той час як до класово-історичного: А.І.Афанасьєва, В.І.Волковіка, І.Ю.Коржа, В.Н.Клепова, Л.Н.Когана, Н.М.Мельнікова, Л.А.Шевирногову та Б.С. Павлова (Глотов, 2014).

Після проголошення Незалежності, дослідження суспільної поколінності в межах української соціологічної теорії тільки розпочали шлях свого формування, проте вже можна стверджувати, що рівень зацікавленості цією тематикою серед вітчизняних соціальних науковців вкрай високий. Протягом останнього десятиліття було опубліковано більше наукових матеріалів, пов’язаних із генераційною тематикою, ніж за попереднє століття. Причиною такого стрімкого росту зацікавленості може слугувати ідеологічна лібералізація наукової сфери та поширення використання нових засобів обміну інформацією, що дозволило отримати доступ до ознайомлення зі світовими тенденціями та новими підходами у проведенні поколіннєвих досліджень. Українські автори вважають, що дослідження “покоління” як соціологічної категорії, можуть допомогти зрозуміти шляхи для успішного культурного розвитку українського етносу (Борусевич, 2000) через формування науково обґрунтованого поняття про міжпоколіннєву

трансмisiю традицій (Горбань & Кальной, 2012) та їх подальшу імплементацію в бізнес-менеджменті, державній політиці та низці інших сфер (Свинаренко, 2004).

Таким чином, простеживши динаміку становлення “покоління” як соціальної категорії на українських теренах можемо констатувати, що до 70-х років ХХ. ст. систематичного вивчення суспільної поколіннєвості не було. Ситуація кардинально змінилась в період радянського Застою, під час якого відбувалася інтенсивна поява наукових робіт, які спирались на два основні підходи у визначенні “покоління” як суспільного поняття: соціально-демографічний та класово-історичний. На жаль, вчених українського походження, які б теж займалися розробкою цього предметного поля було вкрай мало, проте після проголошення Незалежності рівень зацікавленості цією тематикою серед вітчизняних соціальних науковців і комерційних дослідницьких організацій невпинно зростає, адже тільки протягом останнього десятиліття було опубліковано більше наукових матеріалів, пов’язаних із поколіннєвою тематикою, ніж за все попереднє століття.

1.2. Економічний ефект поколіннєвої диференціації суспільства

1.2.1. Макроекономічний рівень

Під час Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), в Давосі (2018 р.) відбулася презентація 13го звіту глобальних ризиків, який визначив збільшення нерівності та соціальної несправедливості, потенційну ескалацію поточних конфліктів, непередбачувані екологічні зміни, зростання вразливостей цифрових технологій та системних ризиків, — як найбільші всесвітні загрози (World Economic Forum, 2018a). Враховуючи окреслені ризики, було вирішено розробити нову систему оцінки економічного розвитку держав, який би враховував висновки звіту з росту інклюзивності та сталого розвитку 2017 (The Inclusive

Growth and Development Report 2017) — ним став індекс інклюзивно розвитку (Inclusive Development Index).

На відміну від вже звичних економічних показників, що формують внутрішній валовий продукт (ВВП), індекс інклюзивного розвитку (ІІР) є більш складним, оскільки вираховується через середнє арифметичне 3-х інших індексів до яких входять 12 індикаторів (World Economic Forum, 2018b):

Ріст і розвиток:

- ВВП на душу населення (долари США);
- продуктивність праці (долари США);
- очікувана тривалість життя (роки);
- зайнятість населення (відсоток).

Інклюзивність:

- коефіцієнт розшарування суспільства за доходом (від 0 – без розшарування, до 100 – повне розшарування);
- рівень бідності (відсоток);
- коефіцієнт розшарування суспільства за розподілом багатства (від 0 – без розшарування, до 100 – повне розшарування);
- медіанний дохід (долари США).

Наступність поколінь та сталий розвиток:

- відкореговані чисті заощадження (відсоток від ВВП);
- парникова інтенсивність ВВП (кілограм викидів CO₂ на один долар США);
- державний борг (відсоток від ВВП);
- коефіцієнт демографічного навантаження (відсоток).

Включення до цього авторитетного економічного макропоказника визначення поколіннєвої наступності (Intergenerational Equity) є важливим підсумком процесу операціоналізації поколіннєвості як суспільного явища в межах економічної теорії. Спираючись на індикатори, які експертна комісія ВЕФ включила до індексу: “Наступність поколінь та сталий розвиток”, можна визначити поколіннєву наступність як “процес взаємної передачі, засвоєння, збереження та

використання матеріальних і духовних цінностей, соціальної інформації та досвіду попередніх і сучасних поколінь” (Глотов, 2004 - р . 46).

Значущість проблеми наступності поколінь для соціо-економічного розвитку суспільства передбачили ще засновники марксизму – Карлом Марксом і Фрідріхом Енгельсом. У своїй праці “Німецька ідеологія”, що “кожне нове покоління використовує матеріали, капітали, виробничі потужності, що передані йому всіма попередніми поколіннями, з одного боку, продовжує успадковану діяльність в у мовах, що повністю змінилися, а з іншого, — видозмінює попередні умови за допомогою повністю зміненої діяльності” (Маркс & Энгельс, 1984 - р .45).

Відповідно до сформованого на основі індексу інклюзивного розвитку рейтингу, включеного до звіту Всесвітнього економічного форуму, Україна займає 49 місце серед 74 країн, що розвиваються. Загальне значення ІР України складає 3.42 при можливому максимальному значенні 7.00, яке при збереженні показника прогнозованого ІР в найближчі 5 років на рівні -6.80 може стати одним із найнижчих у світі (Таблиця 3).

Таблиця 3

Міжнародний рейтинг показників ІР серед країн, що розвиваються (World Economic Forum, 2018b–p.3)

Країна	Загальна рейтингова позиція	Загальне значення ІР	Прогнозована тенденція значення ІР в найближчі 5 років (%)
Литва	1	4,86	4.90 (повільно зростає)
Україна	49	3.42	-6.80 (спадає)
Мозамбік	74	2.47	-12.38 (спадає)

Якщо ж подивитись на структуру українського ІР, то ми помічаємо, що саме показник “Наступність поколінь та сталий розвиток” має найбільший негативний вплив на загальне значення індексу (Додаток Б). Це пов’язано з низьким показником відкорегованих чистих заощаджень, надзвичайно високою парниковою інтенсивністю ВВП і великим державним боргом (Таблиця 4). Зміна

значень цих показників можлива тільки за ефективної державної політики як в економічній, так і у соціальній сфері, проте вигоди, які стануть можливими при її впровадженні, будуть мати вкрай позитивний довгостроковий ефект на нинішні та наступні покоління.

Таблиця 4

Показники індексу “Наступність поколінь та сталий розвиток” серед країн, що розвиваються (World Economic Forum, 2018b–с.3)

Країна	Наступність поколінь та сталий розвиток			
	Відкореговані чисті заощадження (%)	Парникова інтенсивність ВВП (кілограм викидів CO ₂ на один долар США)	Державний борг (%)	Коефіцієнт демографічного навантаження (%)
Литва	18,8	63,7	40,0	50,5
Україна	1,0	347,0	81,2	45,8
Мозамбік	-4,2	38,8	115,2	92,9

1.2.2. Організаційний рівень

Економічний ефект поколіннєвої диференціації у суспільстві можна спостерігати не тільки на макроекономічному рівні але також і на мезо- та мікроекономічних рівнях. Для того, щоб зрозуміти масштаби цього ефекту варто звернутись до досліджень, що проводяться на замовлення великих аудиторських і консалтингових компаній, оскільки саме вони задають основні тенденції щодо функціональних змін корпоративного сектору. Тому, далі ми оглянемо звіти, опубліковані “Великою четвіркою” аудиторських компаній: PwC (PricewaterhouseCoopers), EY (Ernst & Young Global Limited), KPMG і Deloitte (Deloitte Touche Tohmatsu Limited), які покликані констатувати основні поколін-

несві відмінності, що можуть зацікавити їхніх клієнтів з подальшою комерційною метою.

Найбільш масштабне генераційне дослідження щодо установок “міленіальних працівників” (залучені 180,529 респондентів у 158 країнах, проведено 44 000 опитувань, 300 інтерв’ю та 30 фокус-груп) було здійснене у 2013 році корпорацією PwC за партнерства Університету Південної Кароліни та Лондонської бізнес-школи під назвою: “Наступне покоління PwC: глобальне поколіннєве дослідження”. Було охоплено блоки питань, що стосуються: корпоративної культури, робочого стилю та комунікацій, компенсаційних методів, кар’єрної структури, кар’єрного росту і можливостей гармонійного поєднання життя та роботи. Автори дослідження підкреслюють, що воно покликане розвіяти низку міфів про міленіалів, котрі почали формуватися ще тоді, коли перші представники цього покоління долучилися до корпоративного життя (Finn, 2013). Отже, основні результати “Наступного покоління PwC” наступні:

1. Більшість міленіальних співробітників не вважають, що надмірні вимоги працедавця варті того, аби жертвувати особистим життям. Так, 71% опитаних зазначають, що їхня робота заважає особистому життю;

2. Міленіали не єдині, хто бажає більш гнучкого робочого графіку. Понад те, значна кількість представників усіх поколіннєвих категорій готова до зменшення заробітної плати та кількості додаткових винагород задля отримання більш гнучкого робочого графіку;

3. Створення згуртованої, сильної, командно-орієнтованої культури та забезпечення широких можливостей для створення цікавого робочого процесу є важливими, щоб міленіальні співробітники на робочому місці почувались щасливими;

4. Низка стереотипів про міленіалів не відповідає дійсності. До прикладу, незважаючи на існуючий медійний образ, за корпоративними установками міленіали мають багато схожого із представниками старших поколінь;

5. Хоч існує значна подібність між міленіалами Сполучених Штатів / Канади та Західної Європи, їхні установки не є абсолютно універсальними. Так, гло-

бальне дослідження виявило як помітні подібності, так і значні відмінності між міленіалами по всьому світу;

6. Як для міленіалів, так і для представників інших поколінь для збереження свого робочого місця відіграють роль однакові чинники, проте їх відносна важливість коливається. До прикладу, міленіали приділяють велику увагу зовнішній підтримці та справедливій оцінці результатів їхньої праці з боку керівництва (Finn, 2013).

Дослідження 2015 року “Міленіали: Покоління руху”, проведене серед 9700 співробітників у 8 країнах компанією EY застерігає, що корпораціям необхідно встигати за їх темпом, інакше вони ризикують втратою міленіальних співробітників. Серед результатів дослідження у звіті підкреслюються наступні знахідки: 47% міленіалів стверджують, що кількість часу проведена на роботі протягом останніх 5-ти років зростає; 78% міленіалів мають чоловіка/дружину, який/яка також працює повний робочий день (у покоління бейбі-бумерів цей показник 47%); 75% міленіальних співробітників бажають більшої гнучкості робочих процесів. Для того щоб здобути прихильність міленіальних співробітників пропонується імплементація трьох принципів: забезпечення справедливої оплати праці та гнучкої системи винагород; відстоювання вседоступної гнучкості; однаково оплачувана відпустка по догляду за дитиною як для чоловіків, так і для жінок (EY, 2015).

Чи справді міленіали є такими лінивими як це часто зображується популярними медіа? Чи можливо вони є представниками нової епохи талановитих, творчих, технічно підкованих оптимістів, що переосмислюють робоче середовище, яким ми його знаємо? Для пошуку відповідей на ці та низку інших питань, консалтингова компанія KPMG у 2017 році провела дослідження під назвою “Познайомтесь з міленіалами”. Відповідно до результатів, основними характеристиками цього покоління є всестороння допитливість, висока частотність зміни роботодавця, технічна грамотність, толерантність та взаєморозуміння, збалансованість робочого та приватного життя, самовпевненість. Варто зазначити, що це дослідження вирізняється серед інших акцентом на внутрішньопоколіннєвій гетерогенності. Так, серед характеристик, властивих міленіальним

жінкам, наводяться наступні: вони частіше вагаються під час відбору на роботу; вони менш впевнені та оптимістичні, проте більш соціально активні за чоловіків; менше цікавляться технологічними інноваціями; частіше стикаються із проявами насильства; у них дуже різні очікування від робочого середовща; та вони менш активно користуються можливостями для кар'єрного росту (Kurian, 2017).

Найсвіжіше дослідження представників покоління Y, проведене компанією Deloitte у 2017 році покликане довідатися засади їхнього світогляду та виокремити їхні основні турботи щодо подальшого майбутнього. Результати дослідження базуються на опитуванні близько 8000 респондентів народжених після 1982-го року з 30-ти країн. Загалом, результати цього опитування багато в чому доповнюють інші генераційні дослідження консалтингових компаній. Так, 76% опитаних, вважають, що бізнес-діяльність повинна мати позитивний вплив на навколишні спільноти; 65% міленіалів надають перевагу повній робочій зайнятості, ніж фрілансу; 62% респондентів відчують, що гнучкість робочих процесів має позитивний вплив для здатності організації досягати її стратегічних цілей; 51% опитаних, побоюється, що їм доведеться проходити перекваліфікацію в найближчому майбутньому та 40 % вважає, що технологічний розвиток поставить їх сферу зайнятості під загрозу (Deloitte, 2017).

Отже, оглянувши звіти, які стосуються вивчення економічного ефекту поколіннєвої диференціації, ми можемо стверджувати, що, хоч концептуалізація суспільної поколіннєвості вперше формувалися в межах наукових демаркацій: соціальної філософії, антропології та соціології – зараз корпоративна дослідницька діяльність найбільш інтенсивно розвиває поняття “покоління” як категорію економічну. Комерційні організації, вбачаючи великі утилітарні можливості (збільшення продуктивності працівників, зменшення відтоку професійних кадрів і т.п.) у використанні соціальних установок сучасних поколіннєвих категорій, резервують значну частину інноваційних фінансових фондів для проведення масштабних регулярних генераційних досліджень.

1.3. Покоління як медійний образ

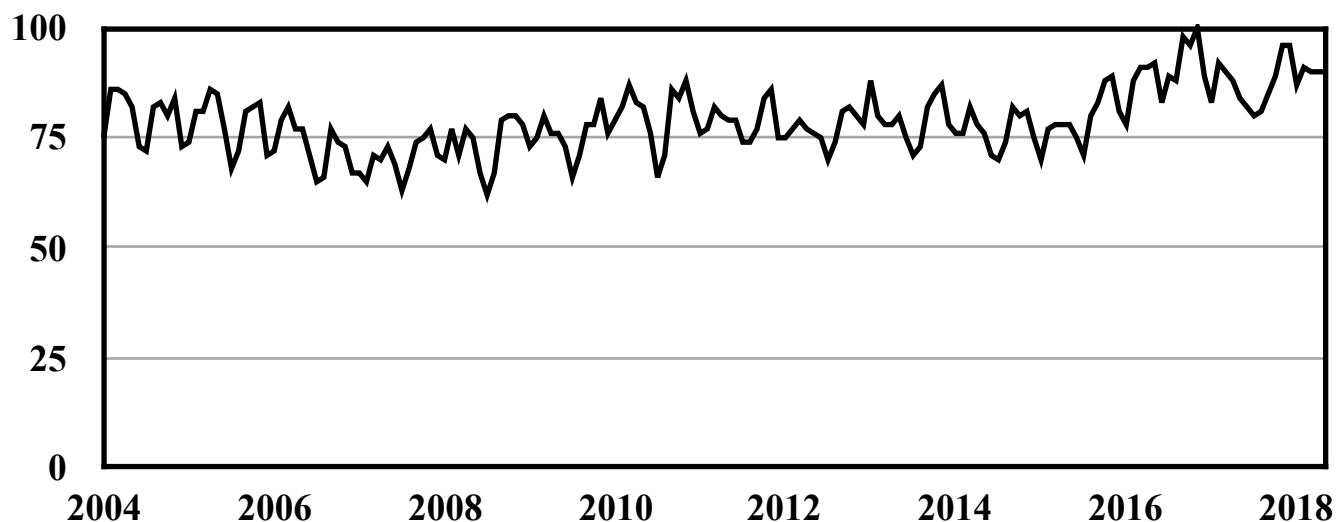
Кількість опублікованих міжнародними медіаплатформами матеріалів, які апелюють до термінологічної класифікації, запропонованої В. Штраусом та Н.Гоувом, невпинно зростає. Різні типи медіавидань, що фокусуються на висвітленні відмінних аспектів суспільного життя, охоплюють значний спектр проявів поколіннєвої диференціації як в публічному, так і в приватному житті. Проте, коли саме поколіннєвість стала такою потужною медійною категорією та які якості цій категорії були приписані ЗМІ?

Для пошуку відповідей на перше питання використано відкриту функцію сервісу Google Trends — “Інтерес із часом”, яка дозволяє простежити хронологічну динаміку частотності певного запиту користувачів з усього світу до найбільшого пошуковика — Google. Таким чином, значення по осі Y будуть вказувати на популярність пошукового терміну відносно найвищої точки на графіку для певного регіону та періоду, де 100 — це пік популярності терміну; 50 означає, що популярність терміну вдвічі менша; 0 означає, що було замало даних про цей термін; відповідно по осі X відображатиметься рік пошукової активності.

Спершу потрібно дізнатися наскільки взагалі частим серед інтернет-користувачів є запит “покоління”. Результати проілюстровані на Рисунку 1 показують, що частота запитів “покоління” майже завжди залишається на доволі високому рівні. Проте, використавши додаткову функцію пошуку “пов’язаних запитів”, дізнаємося, що це в більшості випадків зумовлено суміжним технологічним значенням терміну “покоління” для позначення хронологічної послідовності технічних іновацій (наприклад, нових мобільних пристроїв, персональних комп’ютерів тощо), а не суспільних категорій. Тому, для виокремлення тенденційності запиту “покоління” саме як категорії суспільної ми додамо до нього категоризаційні назви запропоновані В.Штраусом та Н.Гоувом, а саме: “Покоління X”, “Покоління Y” та “Покоління Z”.

Рисунок 1

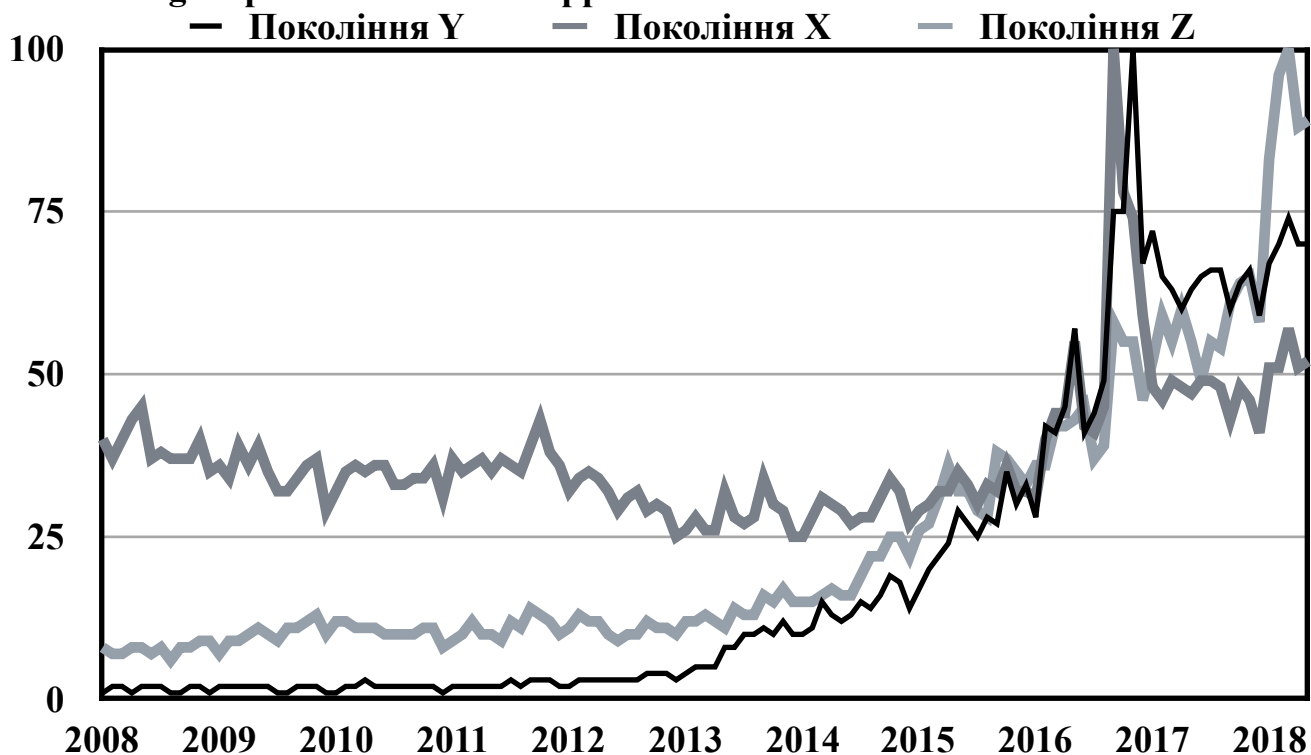
Динаміка частотності запитів “покоління” у пошуковому сервісі Google протягом 2004-2018 рр.

Співставивши частотність запитів по трьох поколіннєвих категоріях, ми можемо стверджувати, що ці запити є сильно взаємопов’язаними (Рисунок 2). Найінтенсивніший період поступового росту частотності запитів розпочинається на початку 2013 року. Такий спалах інтересу є результатом публікації аме-

Рисунок 2

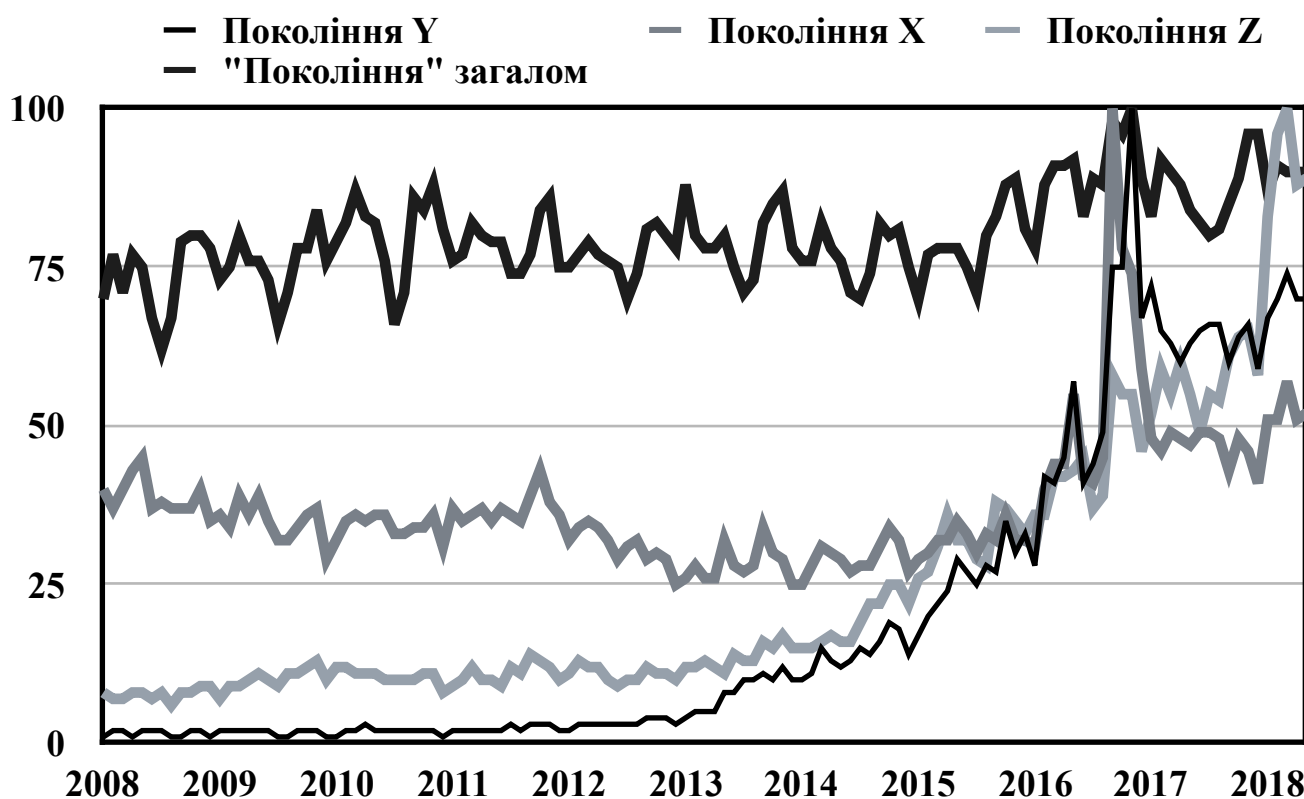
Динаміка частоти запитів “покоління Y/X/Z” у пошуковому сервісі Google протягом 2008-2018 рр.

риканським виданням TIME одного з їх найбільш успішних журналістських матеріалів “Покоління Я Я Я” (“Generation Me Me Me”) (Stein, 2013). За принципом “снігової кулі”, медіавидання міжнародного та локального рівня почали з високою частотністю переопубліковувати цю та наступні статті, що пояснювали характерні особливості “Покоління X/Y/Z”. Додавши до цього графіку попередні дані з динамікою частотності запитів “покоління” як такого (Рисунок 3), ми також можемо підсумувати, що термін “покоління” перестав асоціюватися серед широкого загалу виключно з технологічним аспектом, а став визнаною суспільною категорією.

Рисунок 3

Співставлення динаміки частотності запитів “покоління Y/X/Z” та слова “покоління” як таке, у пошуковому сервісі Google протягом 2008-2018 рр.

Для кращого розуміння ролі медіа у цьому інтенсивному міфотворчому процесі проаналізовано специфіку висвітлювання поколіннєвості 4-ма авторитетними американськими виданнями, що відіграли у цьому процесі вкрай важливу роль, ретранслюючи цільний наратив через взаємопов’язані повідомлення: The New York Times (NYT), Forbes, Harvard Business Review (HBR), Vice, та

в українському медійному просторі загалом. Варто зазначити, що контент кожного з видань орієнтується на різну аудиторію, тому ми спробуємо порівняти аспекти на яких кожне з видань робить акцент у своїх матеріалах.

Видання The New York Times намагається охопити якомога більше аспектів життя міленіалів (“Покоління Y”). Спираючись на дослідження Pew Research Center журналісти NYT описують покоління міленіалів, як більш ціннісно ліберальних, етнічно різноманітних та технологічно обізнаних порівняно з попередниками (Manjoo, 2016). Через складну економічну кон’юнктуру (Cauley, 2017) більш ймовірно, що вони мешкатимуть разом з батьками, ніж що ділитимуть житло з романтичними партнерами (Lewin, 2016).

Бізнес-видання Forbes фокусується на питаннях, які націлені допомогти міленіалам впоратись з існуючими фінансовими труднощами. Представники цього покоління більш освічені порівняно з їхніми батьками, проте вони також мають більше боргове зобов’язання за навчання та менше можливостей влаштуватися на високооплачувану роботу (McGrady, 2016a). Їхніми основними фінансовими пріоритетами є виплата боргів та накопичення заощаджень, окрім того найчастіше вони звертаються за порадами до однолітків (McGrady, 2016b).

Видання Гарвардської Бізнес-Школи Harvard Business Review виділило поколіннєві дослідження в окрему рубрику “Generational Issues”. Їхня основна цільова аудиторія - це керівники різних ланок малих та великих підприємств. Цим зумовлене акцентування на можливостях застосування результатів поколіннєвих досліджень в покращенні менеджменту компаній.

Для демонстрації кращих робочих результатів представниками різних поколінь HBR пропонує наступне: не акцентувати уваги на поколіннєвих відмінностях, будувати взаємодоповнюючі стосунки, вивчати співробітників, стимулювати крос-генераційне наставництво, врахування поколіннєвого життєвого шляху (Knight, 2014). Дослідження демонструють, що міленіали є найменш вмотивованою когортою працівників, що поєднується з високою частотою зміни місця роботи та значним рівнем фрілансової зайнятості, тому багато великих компаній намагаються йти їм назустріч, пропонуючи гнучкий графік, можли-

вість дистанційної форми та меритократичну систему грошових винагород (Benson, 2016).

Молодіжне видання Vice публікує матеріали, які покликані спровокувати читачів переглянути усталені погляди на суспільні норми. Більшість статей описують зразки поведінки молоді в особистих стосунках. Посилаючись на дослідження, метою яких є вивчення змін сексуальної поведінки американців, журналісти зазначають, що сексуальна активність міленіалів (особливо серед чоловіків) є нижчою, ніж у їхніх батьків (Simpson, 2016). Це пов'язують із зміною способу життя через поширенням інтернет-технологій (Moynan, 2017), та переосмисленням концепту “зрілості” (Ewens, 2016). Прогнозується, що представники “покоління Z” будуть значно більш відкритими, ніж міленіали щодо тем, які стосуватимуться гендерної ідентичності та сексуальності (Tsjeng, 2016).

В українському медіапросторі світові тенденції збільшення зацікавленості поколіннями дослідженнями теж відображаються, проте поки що більшість з матеріалів, які публікують українські ЗМІ є перекладами англomовних статей. Часто вони мають характер порад для покращення бізнес-менеджменту і не містять посилань на вітчизняні або світові соціально-демографічні дослідження.

Українська правда, посилаючись на Саймона Сінека, характеризує представників покоління Y як лінивих, нетерплячих, нарцистичних та з низькою самооцінкою (Українська Правда, 2017). Forbes Україна виділяє таку тезу: “Нове покоління Y готове заробляти менше за умови, що баланс між життям і роботою буде кращим. Подорожі, скорочені робочі дні важливі новому поколінню не менше, ніж традиційні бонуси на кшталт підвищення зарплати і просування по службі” (Херд, 2015). Українська редакція “Радіо Свобода” здійснила досить ґрунтовний огляд існуючих досліджень, звітом українського дослідження “Молодь України 2017” (Савчук, 2017).

Це ж дослідження проінтерпретовано виданням Фокус у статті “Хіпстери із Совком у голові”, де вони виділяють 8 основних характеристик сучасної української молоді: 1. Апатичні до політики; 2. Хочуть до Європи, проте там не бували; 3. Молодь на Півночі — більш “проєвропейська”, ніж на Заході; 4. Взагалі не толерантні; 5. Користуються телебаченням; 6. Прихильники традиційних

стосунків; 7. Не п'ють алкоголь та не палять; 8. Живуть з батьками (Тарасова, 2018).

Популярний український інтернет-проект Büro 24/7 Ukraine прогнозує, що покоління Y та Z більше коштів витратять на те, від чого можна отримати задоволення тут і зараз (e.g. одяг та гаджети) (Büro 24/7, 2017), проте стверджує, що міленіальні модні тренди все ж здебільшого є міфом (Обуховская, 2017). У сюжеті 2018 року від медійної платформи Громадське — “Львівські міленіали” ілюструється історія чотирьох керівників культурних установ, яких окрім їхньої спільної професійної приналежності, об'єднує ще один фактор — вік (Зашко, 2018). Так, усі герої висвітлюються як високопрофесійні реформатори, що сюжетно пов'язується не з їхнім соціальним походженням, а з віком. Таке висвітлення можна редукувати до префігуративної міфологеми “молодь — це майбутнє”.

Підсумовуючи аналіз поколінневої диференціації як суспільного явища, варто згадати твердження французького мислителя П'єра Нора: “немає поняття більш банального однак більш неясного, ніж поняття “покоління” (Нора, 1998-р. 48). Складність сучасного розуміння поколінневої сутності викликана двома основними чинниками: вкрай інтенсивним процесом міфотворення медіа та академічною мультидисциплінарністю інтергенераційних досліджень. Соціології ж належить важливе місце у процесі вивчення міжпоколіннєвих взаємин, адже саме її прерогативою є теоретична розробка механізмів адаптації кожного нового покоління в соціокультурному та інформаційному просторі, критеріїв виокремлення поколінь у структурі конкретного суспільства, вивчення особливостей покоління (Онищенко, 2014).

РОЗДІЛ 2

ЦІНІСНИЙ ВИМІР ПОКОЛІННЄВОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

2.1. Вимір поколіннєвої диференціації за використання моделі універсальних класів цінностей Шалом Шварца

Простеживши шлях теоретичного осмислення поколіннєвої диференціації як суспільного явища у попередньому розділі, ми побачили, що покоління є складною суспільною мультидисциплінарною категорією, тому пошук емпіричного підтвердження усіх аспектів поколіннєвості в рамках єдиного соціологічного підходу може бути вкрай складним якщо взагалі можливим. Схожий висновок робить і американський соціолог Глен Елдер, який пропонує з метою уникнення помилкових інтерпретацій подальших соціологічних досліджень — використовувати категорію **“поколіннєва когорта”**. Відповідно до цього визначення поколіннєвою когортою називається група осіб, що належать до однієї вікової когорти та проходить схожий життєвий шлях за однакових історичних обставин (Kertzer, 1983 - p. 143).

Проте, німецька соціальна теоретикinja Сімон Шергер стверджує, що звуження концептуалізація покоління до групи індивідів, що народились в один час і в одних географічних умовах є недостатнім. Більшість емпіричних досліджень виходять за межі часу та місця народження та оперують додатковими індивідуальними характеристиками, що охоплюють наступні параметри (Scherger, 2012):

1. Однакові або подібні матеріальні умови життя, що іноді виражається через подібні позиції в соціальній структурі суспільства;
2. Однакові або подібні патерни поведінки у суспільних сферах, таких як політика, стиль життя або споживання;
3. Однакові або подібні цінності, установки та світогляд;

4. Наявність поколіннєвої ідентичності (обізнаність щодо приналежності до певного покоління).

Якщо використовувати прості інструменти опитування, можна спостерігати пункти, перераховані на початку списку (умови життя, дохід, класова приналежність), проте параметри, що зазначені нижче (патерни поведінки, цінності, світогляд, поколіннєва) — це складні соціальні конструкти, які можуть вимірюватися тільки опосередковано, з застосуванням кількісних методів (Scherger, 2012).

Цінності є засадничим фігурантом теоретичних моделей багатьох соціальних наук, оскільки вони є невід’ємною частиною дефініцій культури та соціальних інституцій (релігія, система освіти, культурний капітал та соціальний клас, особиста мотивація). У подальшій роботі ми будемо послуговуватися підходом до визначення цінностей, який запропонувала соціальна дослідниця з Києво-Могилянської академії Катерина Мальцева: “Цінності — це інтерсуб’єктивно розділені та колективно погоджені конструкти через концепти благополуччя, які є систематично організовані у відносно стійку ієрархічну структуру, що у свою чергу може бути реплікована з високою точністю до інтергенераційної трансляції культурної інформації (Maltseva, 2010- р. 14).

Протягом ХХ ст. пошуком методологічного підґрунтя до розуміння природи цінностей займалися такі науковці як Клайд Клакхон (гарвардська школа антропології), Мілтон Рокіч (вивчення аксіологічних ієрархій), Гіірт Хофстеде (екологічний аналіз цінностей) та Рональд Інгельхарт (вивчення ціннісної динаміки) — ми ж для виявлення ціннісного виміру поколіннєвої диференціації будемо використовувати теорію базових індивідуальних цінностей ізраїльського соціального психолога Шалома Шварца через транскультурну можливість дізнатися як цілі системи цінностей відносяться до інших змінних.

Відповідно до цієї теорії існує 10 визначальних цінностей, що мотивують людей до певного способу поведінки незалежно від їх культурної належності (Таблиця 5). Ключовим аспектом шварцівського підходу є постульована структура зв’язків між цінностями: прагнення до задоволення кожної з цінностей має соціальні, практичні та психологічні наслідки, які можуть суперечити або

Таблиця 5

Визначення типів цінностей та елементів, що їх репрезентують
(Schwartz & Bardi, 2003 (O. Vynohradov, Trans.))

Назва типу	Пояснення
Свобода (Self-Direction)	Незалежність мислення і дії, вибору, творчості, дослідження
Стимуляція (Stimulation)	Збудження, новизна і виклик в житті
Гедонізм (Hedonism)	Задоволення і чуттєві насолоди для себе
Досягнення (Achievement)	Особистий успіх через демонстрацію компетентності у відповідності із соціальними стандартами
Влада (Power)	Соціальний статус і престиж, контроль або домінування над людьми і ресурсами
Безпека (Security)	Безпека, гармонія і стабільність суспільства, відносин, а також безпека власна і своєї сім'ї
Згідність (Conformity)	Стримування дій і імпульсів, які можуть засмутити інших чи зашкодити їм або призведуть до порушення соціальних очікувань і норм
Традиції (Tradition)	Повага, відданість і прийняття звичаїв та ідей, що транслиуються індивіду традиційною культурою та релігією
Доброзичливість (Benevolence)	Збереження і підвищення благополуччя тих, з ким він знаходиться в частих особистих контактах ("найближче оточення")
Універсалізм (Universalism)	Розуміння, терпимість і захист благополуччя всіх людей і природи

бути навпаки суміжними з прагненнями до інших цінностей. До прикладу, дії, спрямовані на заохочення соціального порядку (цінність безпеки), також, ймовірно, сприяють послуху (цінність згідності) але ці ж самі дії можуть конфліктувати з діями, що вмотивовані цінностям незалежності та свободи. У Додатку В зображено загальний патерн конфліктних зв'язків та суміжностей серед цінностей: суперечливі цінності знаходяться у протилежних напрямках від центру; суміжні цінності знаходяться поруч одне з одним у колі (Schwartz & Bardi, 2003).

Конфлікти та суміжності усіх десяти основних цінностей формують інтегровану ціннісну структуру, яку можна звести до двох ортогональних вимірів: орієнтація на себе vs. орієнтація на інших (цінності влади та досягнення протиставляються цінностям універсалізму та доброзичливості) і відкритість до нового досвіду vs. консерватизм (цінності свободи та стимуляції протиставляються цінностям безпеки, згідності та традиції). Ця базова ціннісна структура була емпірично підтверджена на вибірках з 67 країн, що вказує на універсальний принцип організації усієї ціннісної системи (Schwartz, 2003). Отже, інтегрована мотиваційна структура зв'язків між цінностями дає змогу вивчати, як цілі системи цінностей, а не одиничні цінності, відносяться до інших змінних, наприклад до **поколіннєвих категорій**.

2.2. Поколіннєва диференціація за моделлю універсальних класів цінностей в українському суспільстві

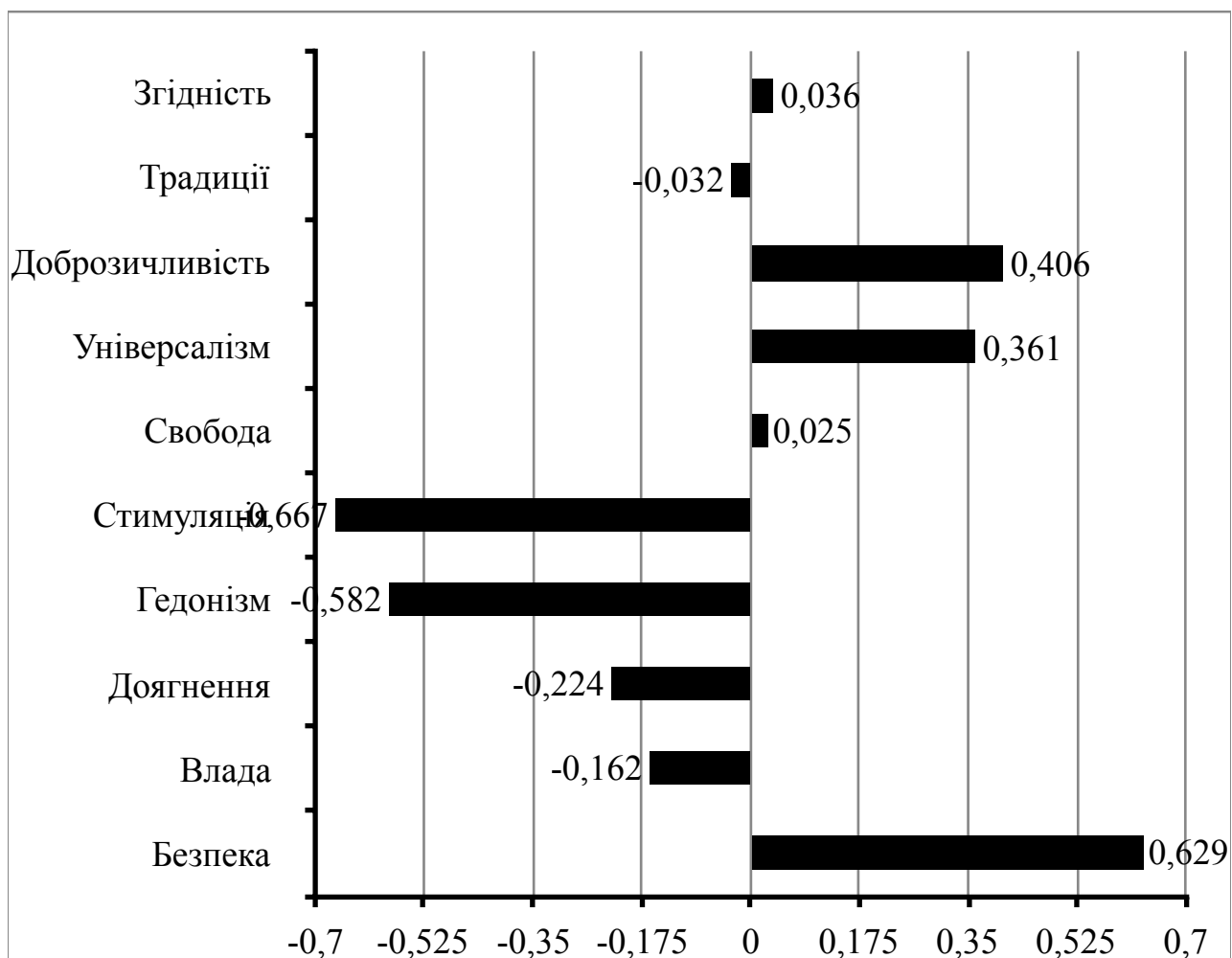
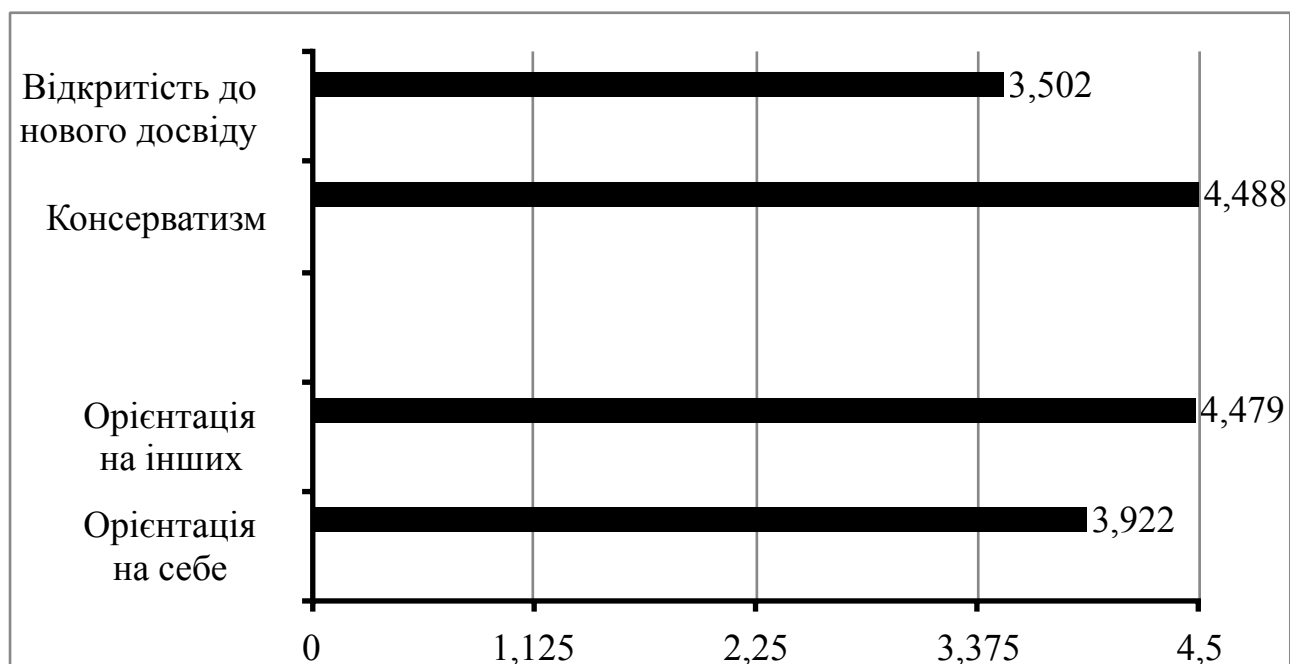
З метою підтвердження або спростування дослідницької гіпотези щодо наявності поколіннєвої диференціації за моделлю універсальних класів цінностей в українському суспільстві скористаємося всеукраїнським репрезентативним масивом даних (2176 респондентів) 6-ї хвилі Європейського соціального опитування (ЕСО6), проведеного у 2013-му році центром соціологічних і маркетингових досліджень SOCIS. Цей вибір зумовлений тим, що частина питань включених до опитувальника дозволяють опосередковано виміряти структуру

універсальних класів цінностей Шалом Шварца. Масив 2012-го року є найактуальнішим серед ЄСО, оскільки з того часу Україна не брала в ньому участі. Таким чином, результати аналізу не можуть бути повністю експліковані щодо сучасного стану українського суспільства, проте, незважаючи на це обмеження, можна, все-таки, його використати для ретроспективної перевірки гіпотези.

Здійснивши пост-стратифікаційне зважування масиву ЄСО6, за допомогою синтаксису SPSS вираховуємо середній бал по 21-му перекодованому індикатору (Додаток Г) та віднімаємо його від усередненого балу кожної з цінностей. Таким чином, створивши у масиві нові змінні, що дозволяють дізнатися центровані значення 10-и універсальних цінностей та загальні значення 2-х ціннісних осей — виконано дескриптивний аналіз середніх значень універсальних цінностей усіх дійсних респондентів (Рисунок 4). Доброзичливість, універсалізм і безпека — це цінності, що є найбільш близькими для українського суспільства 2012-го року; стимуляція, гедонізм, досягнення та влада навпаки ж є для них нехарактерними.

Ця ціннісна полярність дуже чітко відображає шварцівські осі: відкритість до нового досвіду - консерватизм і орієнтація на інших - орієнтація на себе (Рисунок 5). Отже, українське суспільство у 2012 році було переважно консервативним і орієнтованим на інших, проте чи буде це узагальнене судження справедливим щодо всіх поколіннєвих когорт, якщо провести відповідний аналіз структури універсальних цінностей для кожної з них?

Щоб дати відповідь на питання, чи є різниця за універсальними цінностями між поколіннями значущою, використано Робастний тест рівності середніх значень. Відповідно, змінні цінностей та ціннісних осей ми додаємо як залежні змінні, в той час як поколіннєва приналежність буде фактором. Для цього “покоління” як змінну в масиві ми створюємо через перекодування змінної “вік респондента” таким чином, щоб у нас відобразилися три поколіннєві когорти: бейбі-бумери (респонденти народжені в 1943–1960 рр.), покоління Х (респонденти народжені в 1961–1981 рр.) та Y (респонденти народжені в 1982–2004 рр.).

Рисунок 4**Центровані середні значення універсальних цінностей українців****Рисунок 5****Середні значення універсальних ціннісних осей українців**

Робастний тест рівності середніх двох осей базових індивідуальних цінностей, показав, що відмінності між поколіннєвими когортами за усіма осями є статистично значущими ($p < 0.05$) (Таблиця 6). Отже, є сенс проводити подальший аналіз: апостеріорний тест множинного порівняння (post-hoc) середніх значень універсальних ціннісних осей між поколіннєвими когортами, щоб дізнатися, які саме когорти відрізняються. З огляду на результати тесту гомогенності дисперсій за середніми значеннями (Додаток Д), використано критерій Тамхейна, якщо дисперсії різні (значущість $p < 0.05$), та критерій Тьюкі, якщо дисперсії рівні (значущість $p > 0.05$).

Таблиця 6

Робастний тест рівності середніх універсальних ціннісних вісей між поколіннєвими когортами

Назва змінної		Статистика	df1	df2	Значущість
Відкритість до нового досвіду	Welch	68,015	2	1195,484	0,000
Консерватизм	Welch	23,303	2	1233,313	0,000
Орієнтація на інших	Welch	7,952	2	1213,774	0,000
Орієнтація на себе	Welch	27,945	2	1216,863	0,000

Результати апостеріорного тесту універсальних ціннісних осей між поколіннєвими когортами відображені у Таблиці 7. Так, всі три покоління є відмінними за середніми по осі відкритості до нового досвіду (на рівні $p < 0.05$); за осями консерватизму та орієнтацією на інших існує відмінність між бейбі-бумерами та молодшими поколіннями, проте між самими поколіннями X і Y цієї відмінності немає (0.135); інші показники ми спостерігаємо за віссю орієнтації на себе, де покоління X і їхні попередники бейбі-бумери не демонструють відмінностей (0.520), на противагу від даних щодо покоління Y.

Для кращого розуміння тенденційності відмінностей середніх значень універсальних ціннісних осей між поколіннєвими когортами варто поглянути на Рисунок 6. На графіку показано результати проведеного апостеріорного тесту.

Таблиця 7

**Апостеріорний тест множинного порівняння середніх значень
універсальних ціннісних вісей між поколіннєвими когортами**

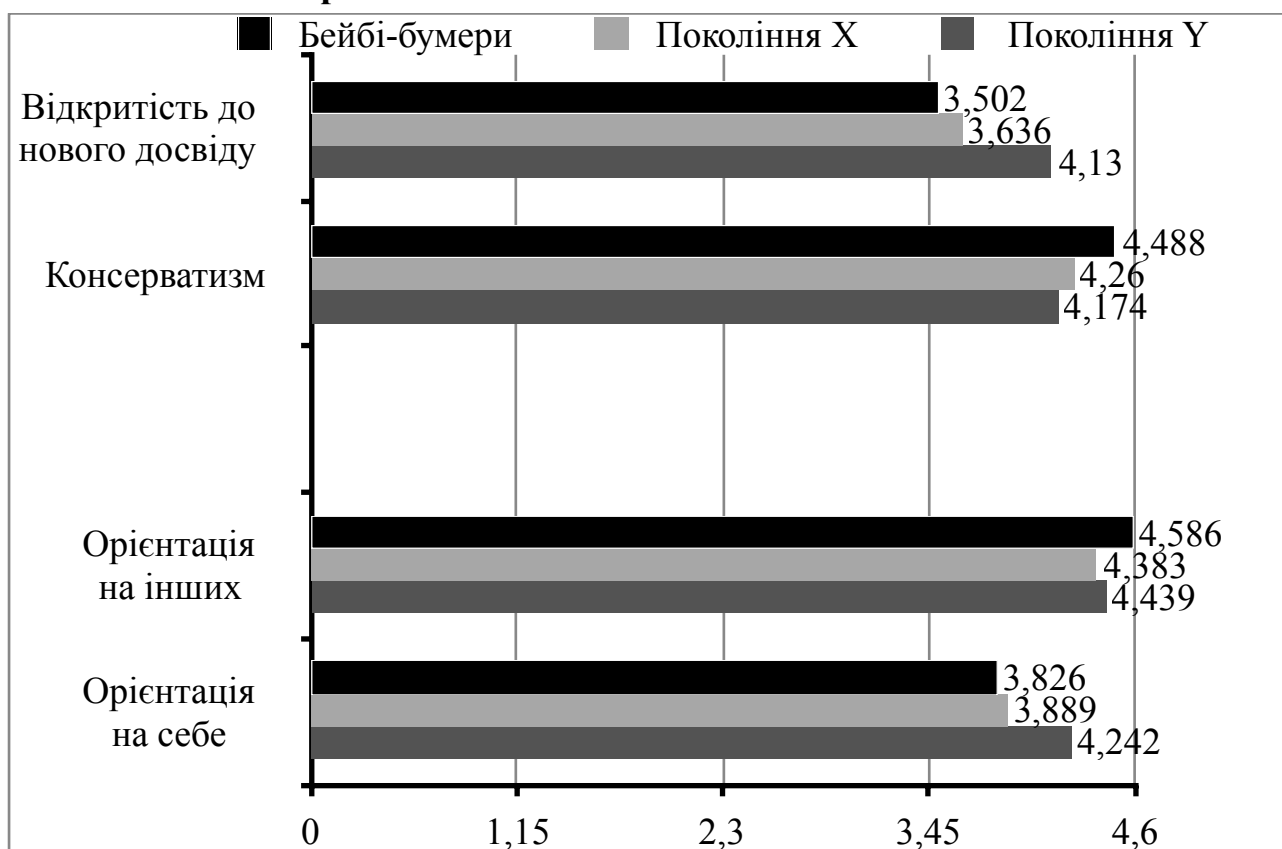
Назва змінної			Різниця середніх	Значущість
Відкритість до нового досвіду	Бейбі-бумери	Покоління Х	-.13713*	0,035
		Покоління Y	-.61919*	0,000
	Покоління Х	Бейбі-бумери	.13713*	0,035
		Покоління Y	-.48206*	0,000
Консерватизм	Бейбі-бумери	Покоління Х	.23405*	0,000
		Покоління Y	.32542*	0,000
	Покоління Х	Бейбі-бумери	-.23405*	0,000
		Покоління Y	0,09137	0.135*
Орієнтація на інших	Бейбі-бумери	Покоління Х	.20244*	0,000
		Покоління Y	.14691*	0,018
	Покоління Х	Бейбі-бумери	-.20244*	0,000
		Покоління Y	-0,05553	0.500*
Орієнтація на себе	Бейбі-бумери	Покоління Х	-0,06308	0.520*
		Покоління Y	-.41554*	0,000
	Покоління Х	Бейбі-бумери	0,06308	0.520*
		Покоління Y	-.35245*	0,000

Тут можна чітко простежити, що окрім осі орієнтації на інших, бейбі-бумери та покоління Y демонструють високу ціннісну полярність. Те, що притаманне представнику бейбі-бумерів, — не притаманне представнику покоління Y і навпаки. Відповідно, за кожною з осей існує статистично значуща відмінність між середніми значеннями цих двох поколінь.

Переконавшись, що поколіннєва диференціація за значеннями осей існує, варто розглянути, які ж конкретні універсальні цінності детермінують цю ціннісну полярність. З цією метою варто повторити методологію, що була використана при аналізі осей. Спершу, за допомогою робастного тесту рівності серед-

Рисунок 6

Порівняння середніх значень універсальних ціннісних осей між поколіннєвими когортами

ніх переконуємось в правильності гіпотези, що існує міжпоколіннєва відмінність за універсальними цінностями (Таблиця 8). Оскільки значущість усіх цінностей $p < 0.05$ — можна стверджувати, що наведена гіпотеза правильна: існує міжпоколіннєва відмінність за усіма універсальними цінностями.

Апостеріорний попарний тест (Таблиця 9) виявив відмінності між поколіннями за всіма згаданими цінностями, окрім свободи (0.569), безпеки (0.102) та влади (0.162). Усі вищезазначені цінності однаково розділяють бейбі-бумери та покоління Х, однак категорію влади “ікси” ще й однаково поділяють із поколінням Y (0.077).

Переконавшись, що різниця середніх значень є статистично визначальною для кожної з цінностей, можемо переходити до власне аналізу центрованих середніх значень серед поколіннєвих когорт (Рисунок 7). Перше, що одразу помітно — це полярність бейбі-бумерів у порівнянні з поколінням Y по кожній з

Таблиця 8

Робастний тест рівності середніх центрованих універсальних цінностей між поколіннєвими когортами

Назва змінної		Статистика	df1	df2	Значущість
Згідність	Welch	52,047	2	1155,378	0,000
Традиція	Welch	56,465	2	1141,687	0,000
Доброзичливість	Welch	25,123	2	1164,907	0,000
Універсалізм	Welch	30,252	2	1165,598	0,000
Свобода	Welch	6,515	2	1154,264	0,002
Стимуляція	Welch	50,657	2	1153,714	0,000
Гедонізм	Welch	77,331	2	1141,023	0,000
Досягнення	Welch	33,579	2	1151,933	0,000
Влада	Welch	6,617	2	1142,436	0,001
Безпека	Welch	12,163	2	1170,862	0,000

Таблиця 9

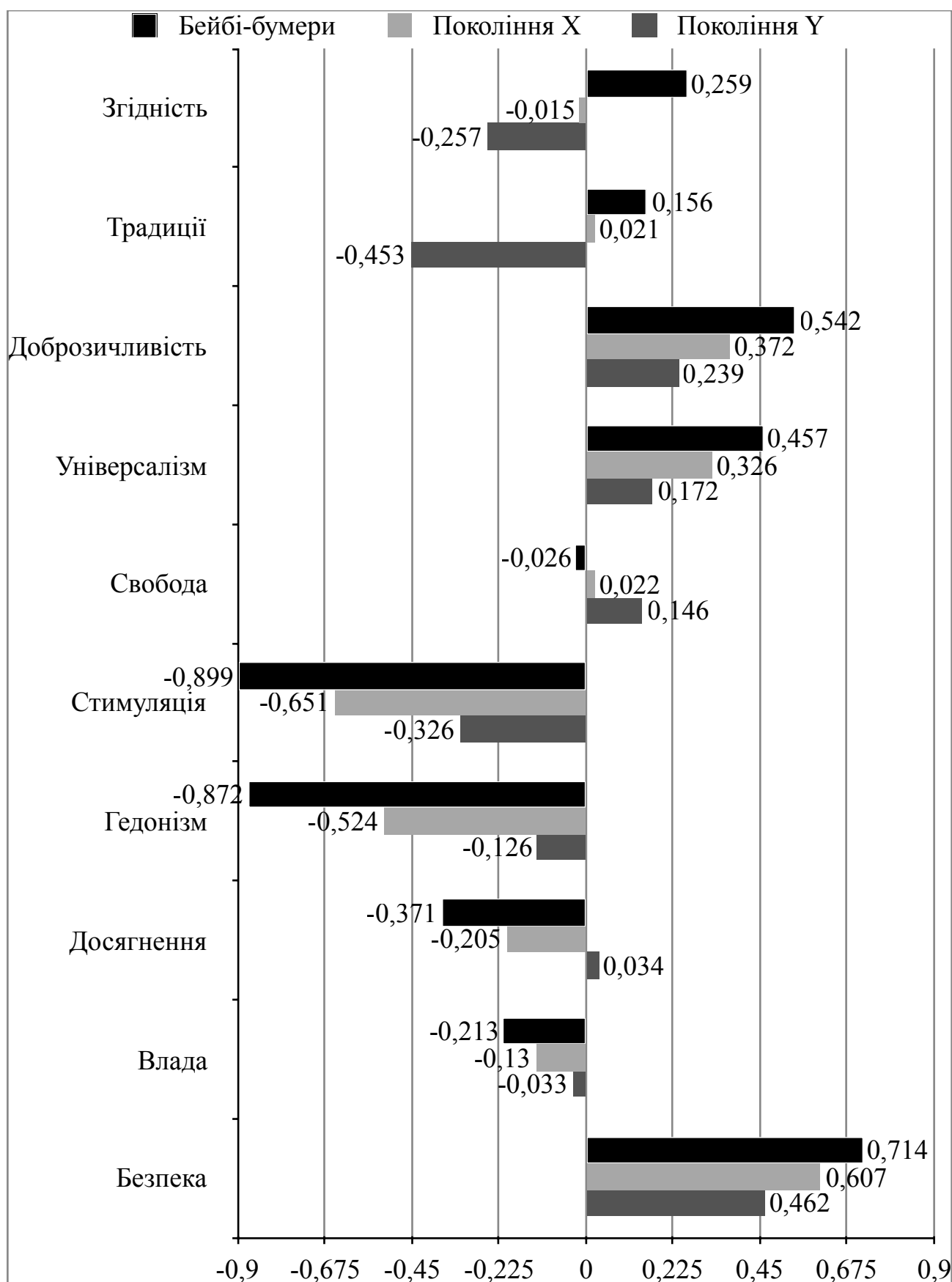
Апостеріорний тест множинного порівняння центрованих середніх значень цінностей між поколіннєвими когортами

Назва змінної			Різниця середніх	Значущість
Згідність	Бейбі-бумери	Покоління Х	.27468*	0,000
		Покоління Y	.51603*	0,000
	Покоління Х	Бейбі-бумери	-.27468*	0,000
		Покоління Y	.24136*	0,000
Традиція	Бейбі-бумери	Покоління Х	.13455*	0,027
		Покоління Y	.60907*	0,000
	Покоління Х	Бейбі-бумери	-.13455*	0,027
		Покоління Y	.47452*	0,000
	Бейбі-бумери	Покоління Х	.17019*	0,000

Доброзичливість	Покоління X	Покоління Y	.30244*	0,000
		Бейбі-бумери	-.17019*	0,000
		Покоління Y	.13225*	0,003
Універсализм	Бейбі-бумери	Покоління X	.13071*	0,001
		Покоління Y	.28433*	0,000
	Покоління X	Бейбі-бумери	-.13071*	0,001
		Покоління Y	.15362*	0,000
Свобода	Бейбі-бумери	Покоління X	-0,04787	0.569*
		Покоління Y	-.17140*	0,002
	Покоління X	Бейбі-бумери	0,04787	0.569*
		Покоління Y	-.12353*	0,022
Стимуляція	Бейбі-бумери	Покоління X	-.24760*	0,000
		Покоління Y	-.57236*	0,000
	Покоління X	Бейбі-бумери	.24760*	0,000
		Покоління Y	-.32476*	0,000
Гедонізм	Бейбі-бумери	Покоління X	-.34853*	0,000
		Покоління Y	-.74599*	0,000
	Покоління X	Бейбі-бумери	.34853*	0,000
		Покоління Y	-.39746*	0,000
Досягнення	Бейбі-бумери	Покоління X	-.16575*	0,002
		Покоління Y	-.40462*	0,000
	Покоління X	Бейбі-бумери	.16575*	0,002
		Покоління Y	-.23887*	0,000
Влада	Бейбі-бумери	Покоління X	-0,08294	0.162*
		Покоління Y	-.18002*	0,001
	Покоління X	Бейбі-бумери	0,08294	0.162*
		Покоління Y	-0,09708	0.077*
Безпека	Бейбі-бумери	Покоління X	0,10778	0.102*
		Покоління Y	.25188*	0,000
	Покоління X	Бейбі-бумери	-0,10778	0.102*
		Покоління Y	.14410*	0,007

Рисунок 7

**Порівняння центрованих середніх значень універсальних цінностей
серед поколіннєвих когорт**

цінностей. Різниця між усіма трьома поколіннями є за сімома цінностями: згідність, за якою покоління бейбі-бумерів є найбільш конформним, а покоління Y - навпаки, найменш. Також для бейбі-бумерів у середньому більш притаманна важливість універсалізму, доброзичливості та традицій, а для покоління Y - менші. Тоді, як за цінностями стимуляції, гедонізму і досягнення прослідковується обернена відмінність, і значно менша важливість притаманна поколінням бейбі-бумерів, на противагу Y, у той час, як для покоління X за усіма цінні.

Таким чином, ми бачимо, що низка цінностей притаманних респондентам, народженим в 1943–1960 роках, є менш притаманною респондентам, народженим у 1982–2004 роках, і навпаки; респонденти, що народились в 1961–1981 роках займають посередні позиції відносно інших двох поколінь, що відображає отримані середні значення ціннісних осей. Отже, ми змогли продемонструвати можливості виявлення локальних ціннісних проявів поколінності за допомогою моделі універсальних класів цінностей Шалом Шварцами, адже наша гіпотеза є вірною: поколіннева диференціація за моделлю універсальних класів цінностей в українському суспільстві існує. Причинами існування цих відмінностей можуть слугувати як певні історичні події, або економічний контекст, так і фундаментальні зміни соціальних інститутів суспільства, проте пошук відповіді на це онтологічне питання потребує створення емпіричної бази та розробки відповідного комплексного інструментарію зовсім іншого рівня.

ВИСНОВКИ

Спираючись на теоретичний доробок соціальних дослідників ХХ ст., що долучились до осмислення поколінності як суспільного явища, концептуалізація поняття покоління у цій роботі передбачає його визначення як сучасників, які мають спільні цінності, спосіб життя, соціальний досвід та інші характеристики, що визначаються етнокультурною, ідейно-моральною та соціально-психологічною складовою. Визначним для покоління також є контекст його формування у певному культурно-історичному та соціально-демографічному контексті.

Через опрацювання соціальних досліджень, що стосуються поколінності диференціації представлених у каталогах Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського виокремлено чотири основні етапи становлення поколінності, як суспільного явища в українському академічному полі. Першим з них є період, верхня межа якого хронологічно окреслена шістдесятими роками двадцятого століття. Він визначається гранично малою кількістю досліджень, які мають скоріше винятковий характер. Починаючи з шістдесятих років розвивається етап, основний напрямок досліджень під час якого вивчає покоління здебільшого як біологічно детерміновану категорію. До третього періоду, який збігається із Застоем у Радянському Союзі, належать два основні напрямки досліджень, перший з яких має соціально-демографічну орієнтацію, а другий - класово-історичну. Останній етап розвитку вивчення поколінь має місце у незалежній Україні і характеризується мультипарадигмальною специфікою досліджень, серед яких істотно зросла частка фінансованих приватними організаціями.

Внаслідок проведеного кількісного аналізу було виявлено низку поколінних відмінностей у ціннісних орієнтаціях українського суспільства. Зокрема, відмінності присутні у трьох основних аксіологічних осьових шкалах універсальної теорії цінностей: відкритості до нового досвіду, орієнтації на себе та консерватизмі. За кожною з них у двох із трьох теоретично виокремлених поко-

лінь - бейбі-бумерів та покоління Y - існує різниця. У окремих випадках можна також констатувати різницю у ціннісному вимірі бейбі-бумерів та покоління X.

Схожа ситуація прослідковується і на рівні десяти базових цінностей. У випадку семи з них існує різниця між усіма трьома поколіннями. Маються на увазі такі цінності, як згідність, за якою покоління бейбі-бумерів є найбільш конформним, а покоління Y - навпаки, найменш. Аналогічним чином, для першого з них у середньому притаманні більші важливість традицій, доброзичливості та універсалізму, а для другого покоління - менші. Тоді як за цінностями стимуляції, гедонізму і досягнення прослідковується обернена відмінність, і значно менша важливість притаманна поколінню бейбі-бумерів, на противагу Y. Що стосується третього покоління X, то за усіма ціннісними шкалами воно розташовується у середній позиції між іншими двома.

Отже, наша дослідницька гіпотеза справдилася: поколіннєва диференціація за моделлю універсальних класів цінностей в українському суспільстві існує. Проте, щоб зрозуміти причини існування виявлених нами відмінностей необхідно віднайти відповідь на дотичне фундаментальне питання: яким чином історичний та індивідуальний час пов'язані одне з одним? Ця відповідь може бути знайдена тільки через комплексну операціоналізацію суспільної поколіннєвості як соціологічного явища, що зможе закласти основу суспільствознавої галузі, яку американський соціолог Лоїк Вакан назвав поколіннєвою соціологією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борусевич, О. (2000) Міжпоколіннева трансформація етнічних цінностей : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соц. наук : спец. 22.00.03 "соціальна структура, соціальні інститути" (р. 15). Київ.
2. Вакан, Л. (2007). Социологические исследования П.Бурдье. *Социологические исследования*, (6), 93-101.
3. Глотов, М. (2004). Поколения как категория социологии (р. 42-48). Санкт-Петербург: Государственная полярная академия.
4. Горбань, А, & Кальной, И (Eds.). (2012). *Поколения в истории: ритмы духовности* (р. 440). Симферополь: ИТ “АРИАЛ”.
5. Еремин, Ю. (1973). Миф о конфликте поколений (р.64). Москва: “Знание”.
6. Зашко, О. (2018). *Львівські міленіали: три історії молодих директорів* [Video file]. *Hromadske TV*. Retrieved May 27, 2018, from <https://hromadske.ua/posts/try-istorii-molodykh-dyrektoziv>.
7. Ильичев, Л., Федосеев, П., Ковалев, С., & Панов, В. (Eds.). (1983). *Философский энциклопедический словарь*. Москва: Советская энциклопедия.
8. Исаева, М. (2011). Поколение. *Знание. Понимание. Умение*, (1), 265-268.
9. Лисовский, В. (1996). Диалектика преемственности поколений. In В. Лисовский (Ed.), *Социология молодежи : учебник* (р. 361). Санкт-Петербург.
10. Луков, В. (2015). Концепция Культурно-Исторического Процесса Взаимодействия Поколений М. Мид. Retrieved May 27, 2018, from <http://www.soc-mol.ru/encyclopaedia/theories/134-kulturno-istorich.html>
11. Маркс, К, & Энгельс, Ф. (1984). *Немецкая идеология* (2nd ed., Vol. 3). Москва: Просвещение.

- 12.Мозговая, Э. (1973). Теории "конфликта поколений" в современной американской буржуазной социологии : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 "история философии" (р. 19). Москва.
- 13.Нора, П. (1998). Поколение как место памяти (Г. Дашевский, Trans.). *Новое литературное обозрение*, 30, 48-72.
- 14.Онищенко, А. (2014). Покоління як соціологічна категорія. *Наукові праці. Соціологія*, (222), 60-63.
- 15.Савчук, Т. (2017). Покоління Z: «Міленіали на стероїдах», які вирости з телефоном в руці. *Радіо Свобода*. Retrieved May 27, 2018, from <https://www.radiosvoboda.org/a/28920838.html>
- 16.Свинаренко А. (2004) Міжпоколінні особливості колективних ідентифікацій в умовах інтенсивних соціальних змін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соц. наук : спец. 22.00.03 "соціальна структура та соціальні відносини" (р. 16). Київ.
- 17.Тарасова, Д. (2018). Хипстеры с Совком в голове. 8 интересных фактов об украинских миллениалах. *Фокус*. Retrieved May 27, 2018, from <https://focus.ua/society/390096/>
- 18.Титма, М. (1985). Жизненный путь поколения: Его выбор и утверждение. (р. 363) Таллин: "Ээсти раамат".
- 19.Тригулова, Р. (1974) Социальные проблемы взаимоотношений поколений при социализме : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.01 "Диалектический и исторический материализм" (р. 18). Ташкент.
- 20.Українська правда, (2017). Медалі за програш, залежність від соцмедіа: що не так із поколінням міленіалів. *Українська правда*. Retrieved May 27, 2018, from <http://life.pravda.com.ua/society/2017/02/11/222555/>

21. Филиппов, Ф. (1989) От поколения к поколению: социальная подвижность (р. 237). Москва: Мысль.
22. Херд, М. (2015). Як керувати поколінням Y. *Forbes Ukraine*. Retrieved May 27, 2018, from <http://forbes.net.ua/ua/magazine/forbes/1403638-yak-keruvati-pokolinnyam-y>
23. Чумаков, В. (2007). По ком молчит поколение Z. *Коммерческий директор*, (11), 56-57.
24. Шевырногова, Л. (1983) Преемственность поколений в поступательном развитии общества (р. 110). Красноярск: Красноярский университет.
25. Benson, T. (2016). Motivating Millennials Takes More than Flexible Work Policies. *Harvard Business Review*. Retrieved May 27, 2018, from <https://hbr.org/2016/02/motivating-millennials-takes-more-than-flexible-work-policies>
26. Büro 24/7 Ukraine, (2017). Миллениалы и центениалы: Как их заинтересовать? (2017). *Büro 24/7 Ukraine*. Retrieved May 27, 2018, from <https://www.buro247.ua/fashion/expert/millennialy-kak-ikh-zainteresovat.html>
27. Cauley, K. (2017). Why Millennials Should Lead the Next Labor Movement. *The New York Times*. Retrieved May 27, 2018, from <https://www.nytimes.com/2017/07/13/opinion/millennial-labor-movement.html>
28. Deloitte (2017). The 2017 Deloitte Millennial Survey (p. 31). London: Deloitte, 2017.
29. Ewens, H. (2016). What Happens When Millennials Grow Up? *Vice*. Retrieved May 27, 2018, from https://www.vice.com/en_uk/article/mvkb8n/what-happens-when-millennials-grow-up
30. EY (2015). Global generations (p. 24). London: EYGM Limited.
31. Finn, D. (2013). PwC's NextGen: A global generational study 2013 Summary and compendium of findings (p. 14). London: PwC.

32. Giancola, F. (2006). «The Generation Gap: More Myth than Reality». *Human Resource Planning* 29 (4): 32-37.
33. Gosselin, P., & Tobin, A. (2018). Cutting 'Old Heads' At IBM. *ProPublica*. Retrieved May 27, 2018, from <https://features.propublica.org/ibm/ibm-age-discrimination-american-workers/>
34. Kertzer, D. (1983). Generation as a Sociological Problem. *Annual Review of Sociology*, 9, 125-149.
35. Knight, R. (2014). Managing People from 5 Generations. *Harvard Business Review*. Retrieved May 27, 2018, from <https://hbr.org/2014/09/managing-people-from-5-generations>
36. Kurian, S. (2017). Meet the Millennials (p.22). Amstelveen: KPMG.
37. Lamb, B. (1991). «Generations: The History of America's Future». Booknotes [Video file]. *C-SPAN*. Retrieved May 27, 2018.
38. Lewin, T. (2016). Millennials' Roommates Now More Likely to Be Parents Than Partners. *The New York Times*. Retrieved May 27, 2018, from <https://www.nytimes.com/2016/05/25/us/millennials-roommates-now-more-likely-to-be-parents-than-partners.html>
39. Maltseva, K. (2010). *Values and norms of prosocial behavior in modern Sweden* (Doctoral dissertation, University of Connecticut, 2010). Connecticut: UMI Dissertation Publishing.
40. Manjoo, F. (2016). Corporate America Chases the Mythical Millennial. *The New York Times*. Retrieved May 27, 2018, from <https://www.nytimes.com/2016/05/26/technology/corporate-america-chases-the-mythical-millennial.html>
41. McGrady, V. (2016a). 8 Ways Millennials Can Combat Crippling Debt Stress. *Forbes*. Retrieved May 27, 2018, from <https://www.forbes.com/sites/vanessamcgrady/2016/02/04/millennialdebt/#1fb1d7c462a0>

42. McGrady, V. (2016b). Facebook Eavesdropped On Millennials To Learn Their Money Mindset. *Forbes*. Retrieved May 27, 2018, from <https://www.forbes.com/sites/vanessamcgrady/2016/02/02/facebook/#4255a9bc7350>
43. Moylan, B. (2017). Americans Aren't Fucking Like They Used to, Says Study. *Vice*. Retrieved May 27, 2018, from https://www.vice.com/en_us/article/gv3vmb/americans-arent-fucking-like-they-used-to-says-study-vgtrn
44. Scherger, S. (2012). Concepts of generation and their empirical application: From social formations to narratives – a critical appraisal and some suggestions. *CRESC Working Paper Series*, (117), 2-19.
45. Schreckinger, B., Domenech, B., Shafer, J., Rab, L., & Lawrence, J. (2014). Stop Talking 'Bout My Generation. *Politico*. Retrieved May 27, 2018, from <https://www.politico.com/magazine/story/2014/09/millennials-stop-talking-bout-my-generation-110766>
46. Schwartz, S., & Bardi, A. (2003). Values and Behavior: Strength and Structure of Relations. *Personality And Social Psychology Bulletin*, (10), 1207-1219.
47. Schwartz, Shalom. (2003). A proposal for measuring value orientations across nations. Questionnaire Package of ESS. 259-290.
48. Simpson, D. (2016). Why Millennials Aren't Fucking. *Vice*. Retrieved May 27, 2018, from https://www.vice.com/en_uk/article/wd7vj9/why-arent-millennials-fucking
49. Stein, J. (2013). Millennials: The Me Me Me Generation. *TIME*. Retrieved May 27, 2018, from <http://time.com/247/millennials-the-me-me-me-generation/>
50. Strauss, W., Howe, N. (1991). Generations: the history of America's future, 1584 to 2069 (p.521). New York.
51. Strauss, W., Howe, N. (1997). The fourth turning: an American prophecy: what the cycles of history tell us about America's next rendezvous with destiny (p. 367). New York: Broadway Books.

52. Tsjeng, Z. (2016). Teens These Days Are Queer AF, New Study Says. *Broadly*. Retrieved May 27, 2018, from https://broadly.vice.com/en_us/article/kb4dvz/teens-these-days-are-queer-af-new-study-says
53. World Economic Forum (2018a). The Global Risks Report 2018 (p.13). Geneva: World Economic Forum.
54. World Economic Forum (2018b). The Inclusive Development Index 2018 (p. 25). Geneva: World Economic Forum.

ДОДАТКИ

Додаток А

25 поколінь англо-американської історії (Strauss & Howe, 1997 - p.70)

Назва покоління	Роки формування	Архетип
Артуріанське покоління (Arthurian Generation)	1433-1460	Громадський (Civic)
Покоління гуманістів (Humanist Generation)	1461–1482	Адаптивний (Adaptive)
Покоління Реформації (Reformation Generation)	1483–1511	Ідеаліст (Idealist)
Покоління репресій (Reprisal Generation)	1512–1540	Реагуючий (Reactive)
Єлизаветинське покоління (Elizabethan Generation)	1541–1565	Громадський (Civic)
Парламентське покоління (Parliamentary Generation)	1566–1587	Адаптивний (Adaptive)
Пуританське покоління (Puritan Generation)	1588–1617	Ідеаліст (Idealist)
Покоління рицарів (Cavalier Generation)	1618–1647	Реагуючий (Reactive)
Славетне покоління (Glorious Generation)	1648–1673	Громадський (Civic)
Покоління просвітлення (Enlightenment Generation)	1674–1700	Адаптивний (Adaptive)
Покоління пробудження (Awakening generation)	1701–1723	Ідеаліст (Idealist)
Покоління свободи (Liberty Generation)	1724–1741	Реагуючий (Reactive)

Республіканське покоління (Republican Generation)	1742–1766	Громадський (Civic)
Компромісне покоління (Compromise Generation)	1767–1791	Адаптивний (Adaptive)
Трансцендентне покоління (Transcendental Generation)	1792–1821	Ідеаліст (Idealist)
Позолочене покоління (Gilded Generation)	1822–1842	Реагуючий (Reactive)
Прогресивне покоління (Progressive Generation)	1843–1859	Адаптивний (Adaptive)
Місіонерське покоління (Missionary Generation)	1860–1882	Ідеаліст (Idealist)
Загублене покоління (Lost Generation)	1883–1900	Реагуючий (Reactive)
Покоління наказу (G.I. Generation)	1901–1924	Громадський (Civic)
Мовчазне покоління (Silent Generation)	1925–1942	Адаптивний (Adaptive)
Покоління Бейбі-буму (Baby Boom Generation)	1943–1960	Ідеаліст (Idealist)
13-е покоління (13th Generation)	1961–1981	Реагуючий (Reactive)
Міленіумне покоління (Millennial Generation)	1982–2004	Громадський (Civic)
Покоління вітчизни (Homeland Generation)	2005	Адаптивний (Adaptive)

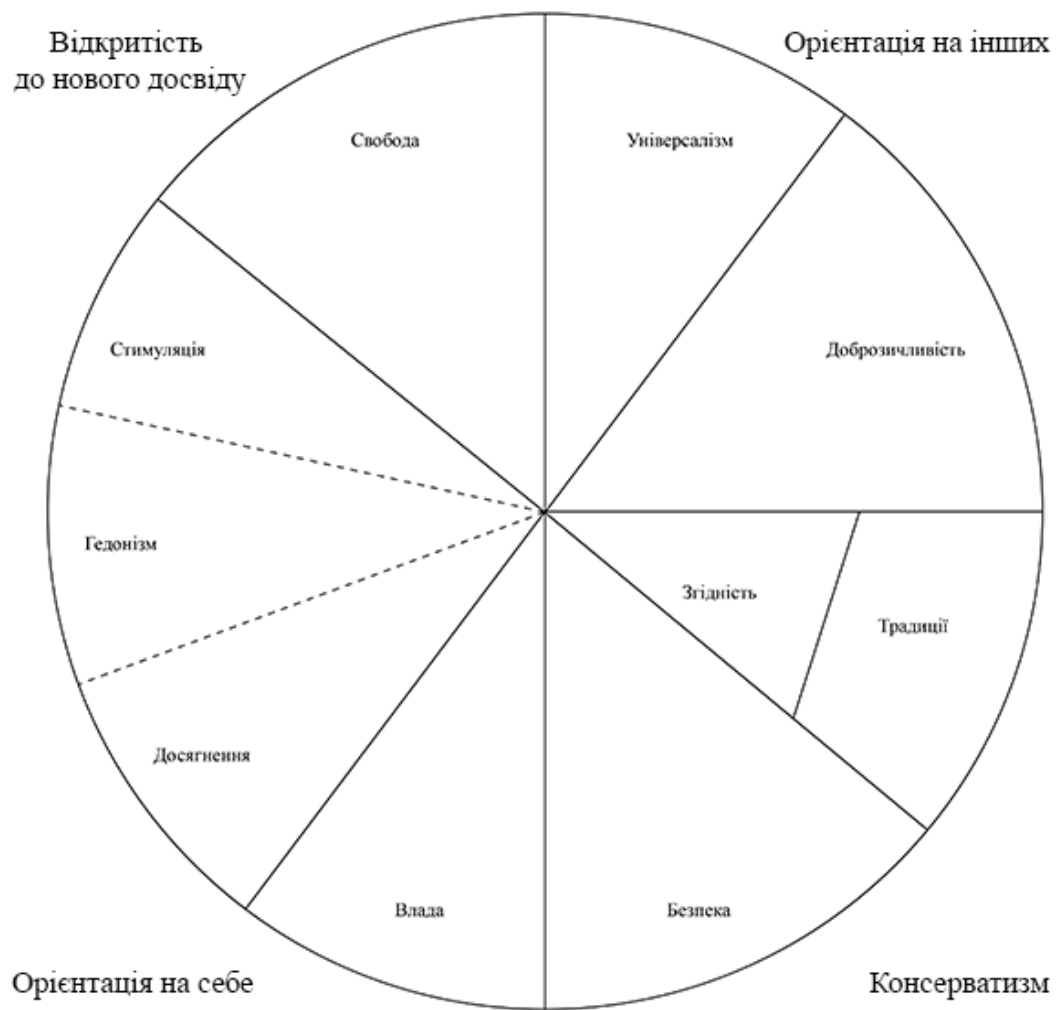
Додаток Б

Структура індексу інклюзивного розвитку (World Economic Forum, 2018b–p.3)

Країна	Ріст і розвиток			
	ВВП на душу населення (долари США)	Продуктивність праці (долари США)	Очікувана тривалість життя (роки)	Зайнятість населення (відсоток)
Литва	15873	60195	66,1	53,9
Україна	2906	15845	64,1	53,9
Мозамбік	515	3464	49,6	59,8

Країна	Інклюзивність			
	Коефіцієнт розшарування суспільства за доходом (від 0 до 100)	Рівень бідності (відсоток)	Коефіцієнт розшарування суспільства за розподілом багатства (від 0 до 100)	Медіанний дохід (долари США)
Литва	34,2	2,7	51,6	18,2
Україна	26,3	0,5	90,1	10,2
Мозамбік	39,9	88,5	71,1	1,4

Країна	Наступність поколінь та сталий розвиток			
	Відкореговані чисті заощадження (%)	Парникова інтенсивність ВВП (кілограм викидів CO ₂ на один долар США)	Державний борг (%)	Коефіцієнт демографічного навантаження (%)
Литва	18,8	63,7	40,0	50,5
Україна	1,0	347,0	81,2	45,8
Мозамбік	-4,2	38,8	115,2	92,9

Додаток В**Теоретична структура цінностей (Schwartz, 2003)**

Додаток Г

Конструкти та індикатори методики Шварца у Європейському соціальному опитуванні

Ціннісні конструкти	Індикатори
Згідність	ipfrule ipbhprp
Традиція	ipmodst imptrad
Доброчесність	iphlppl iplylfr
Універсалізм	ipeqopt ipudrst impenv
Свобода	ipcrtiv impfree
Стимуляція	impdiff ipadvnt
Гедонізм	ipgdtim impfun
Досягнення	ipshabt ipsuces
Влада	imprich iprspot
Безпека	impsafe ipstrgv

Додаток Д

Тест гомогенності дисперсій за середніми значеннями

Назва змінної	Тест Лівена	df1	df2	Значущість
Відкритість до нового досвіду	6,008	2	1932	0,003
Консерватизм	4,244	2	1931	0,014
Орієнтація на себе	2,140	2	1931	0,118
Орієнтація на інших	0,929	2	1931	0,395

Назва змінної	Тест Лівена	df1	df2	Значущість
Згідність (центрована)	0,586	2	1822	0,557
Традиція (центрована)	6,155	2	1837	0,002
Доброзичливість (центрована)	2,995	2	1833	0,050
Універсализм (центрована)	8,370	2	1838	0,000
Свобода (центрована)	2,164	2	1835	0,115
Стимуляція (центрована)	7,510	2	1836	0,001
Гедонізм (центрована)	14,691	2	1830	0,000
Досягнення (центрована)	6,956	2	1833	0,001
Влада (центрована)	1,825	2	1833	0,162
Безпека (центрована)	10,499	2	1838	0,000